

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
II. İLAHİYAT LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU
11-12 Nisan 2025 / BOLU

14.30-15.00	Açılış Konuşmaları: Doç. Dr. Ahmet Uğurlu Doç. Dr. Hüseyin Yakar Prof. Dr. Bilal Gökkır (Dekan)
	Protokol Konuşmaları:
15.00-15.30	Mola

1. Oturum (11 Nisan 2025 Cuma – 15.30-17.00)

Salon I / Oturum Başkanı: Arş. Gör. Dr. Osman Said Evdüzen

- Şule Nur Altıntaş (BAİBÜ)**
- Kur'ân ve Sünnet'te İlmî Mucize -Abdülmecid Zindânî Özelinde
- Şüheda Nur Acar (BAİBÜ)**
- İslamiyet Öncesi ve Sonrası Kadının Durumu: Ahzâb Sûresi 33. Ayet Bağlamında Bir Değerlendirme
- Serkan Ergün (BAİBÜ)**
- Melekleri Allah'ın Kızları Olarak Niteleyenlere Kur'an'ın Eleştirisi

Salon II / Oturum Başkanı: Dr. Fatih Pamuk

- Esra Hısım (İstanbul Üni.)**
- Nostalji Eğilimi ve Dini Yönelim İlişkisi: 60 Yaş Üstü Bireyler Üzerine Bir İnceleme
- Sema Bağ (BAİBÜ)**
- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın Yaratıcı Düşünme Becerisi Açısından Değerlendirilmesi
- Hatice Aydemir (Bartın Üni.)**
- Sırât-ı Müstakîm Mecmuası Bağlamında Kadın Portresi

Salon III / Oturum Başkanı: Arş. Gör. Dr. Yasin Gökğöz

- Feyza Bulgur (Sakarya Üni.)**
- İslam Hukuku Bağlamında Dropshipping (Stoksuz E-Satış) Sözleşmeleri
- Rumeysa Aydın (Sakarya Üni.)**
- Mâlikî Mezhebinde Âm Nassın Maslahatla Tahsisi
- Sena Üzer (Sakarya Üni.)**
- Cemâlüddîn el-İsnevî'nin Nevevî ve Râfiî'ye Eleştirileri

2. Oturum (12 Nisan 2025 Cumartesi – 10.00-11.30)

Salon I / Oturum Başkanı: Arş. Gör. Faruk Korkmaz

1. **Ahmet Bulanık (BAİBÜ)**
- Yohanan Ben Zakkai: Yahudi Dini Reformları ve Talmud Okulu
2. **Furkan Bulut (Kocaeli Üni.)**
- Türkiye’de Dinler Tarihi Alanında 2020-2025 Yılları Arasında Yapılmış Olan Doktora Tezleri
3. **Elif Demir (BAİBÜ)**
- Anan Ben David: Teolojik Reform ve Karay Yahudiliği
4. **Serhat Kahveci (Kocaeli Üni.)**
- Türkiye’de Dinler Tarihi Alanında 2020-2025 Yılları Arasında Yapılan Yüksek Lisans Tezleri

Salon II / Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi İsa Eren

1. **Abdullah Çan (Marmara Üni.)**
- Tefsirde İbn İshâk Tarikinin Hadis Tekniği Açısından Değerlendirilmesi
2. **Erkam Görücüoğlu (Marmara Üni.)**
- İbn Abbâs’ın Kadın Talebeleri Bağlamında Rivayet Ağları ve Ağ Analizleri
3. **Muhammed Sadık Özbek (Marmara Üni.)**
- Nesâî’nin *Sünen*’deki Rivayetlere Eleştirileri ve Şarih İtyûbî’nin Bu Eleştirilere İtirazları

Salon III / Oturum Başkanı: Arş. Gör. Alirıza Farımaç

1. **Burak Veysel Erman (Yalova Üni.)**
- Gazzâlî Düşüncesinde Bir Ara Alemde Söz Edilebilir Mi: Gazzâlî’nin İşrâkî Düşünceyle İlişkisi Bağlamında Bir Mesele
2. **Sema Güler (Çankırı Karatekin Üni.)**
- Sühreverdî’de Nefs Kavramı
3. **İsmail Taha Soygür (BAİBÜ)**
- Spinoza’da Peygamberlik ve Mucize

11.30-12.00

Mola

3. Oturum (12 Nisan 2025 Cumartesi – 12.00-13.30)

Salon I / Oturum Başkanı: Arş. Gör. Muhammed Ali Büyüksoylu

1. **İzzettin Aklan (Dokuz Eylül Üni.)**
- Fenomenolojik Psikolojinin Çeşitliliği ve Din Psikolojisi Bağlamında Potansiyelleri: Todres'in Bedenlenmiş Yaşam Dünyası Yaklaşımı Örneği
2. **Seda Nur Bulutlu (BAİBÜ)**
- Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Dindarlık
3. **Halime Tokgöz (Mersin Üni.), Rabia Abuzar (Marmara Üni.)**
- Değerler Eğitiminin Okullardaki Yeri ve Müstakil Bir Ders Olarak Gerekliliği Üzerine Bir İnceleme

Salon II / Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Bilal Atik

1. **Müslim Şengüloğlu (BAİBÜ)**
- Zâhid Kevserî'nin Yedi Harf Bağlamında Kıraat İhtilaflarına Dair Görüşleri
2. **Cafer Zeyrekli (Ondokuz Mayıs Üni.)**
- İbn Kesîr Tefsîri'nde Kıraat İlmi Açısından Yedi harf Meselesinin İşlenişi
3. **Zekeriya Taşkın (BAİBÜ)**
- Gramer Kurallarından Kaynaklanan Farklı Takdirlerin Anlama Etkisi (Yâsîn 36/6. Âyet Örneği)

Salon III / Oturum Başkanı: Arş. Gör. Dr. Zeynep Cevahir Altıntaş Aydın

1. **Ali Adam (Selçuk Üni.)**
- Tasavvuf Klasiklerinde Hâl ve Makamların Üçlü Tasnifi Ebû Nasr Serrâc Örneği
2. **Mushfiq Shajahan (Trabzon Üni.)**
- Peace in Rûmî's Masnavî Through the Lens of Galtung's Peace Theory
3. **Emine Haldız (Trabzon Üni.)**
- Müellif Sûfî Necmettin Şahinler'in Günümüz Tasavvuf Düşünce ve Uygulamalarına Yönelik Eleştiri Anlayışı

13.30-15.00

Yemek ve Mola

4. Oturum (12 Nisan 2025 Cumartesi – 15.00-16.30)

Salon I / Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Rana Mazin Alsalaymeh

1. **Elif Küçük (Bartın Üni.)**
 - XIII. ve XVI. Yüzyıllar Arasında İ'rabü'l Hadis ile İlgili Yazılmış Müstakil Eserlerin Nahiv Metodları
2. **Laila Mahmoud (BAİBÜ)**
 - İbrâhim Nasrallâh'ın *Zılâlü'l-Mefâtîh* Adlı Romanının Yapı ve Tema Bakımından İncelenmesi
3. **Fatma Nur Ünal (BAİBÜ)**
 - Kemalpaşazâde'nin Tefsirinde İltifât Sanatı

Salon II / Oturum Başkanı: Arş. Gör. Mahmut Yığcı

1. **Ebubekir Çakıcı (BAİBÜ)**
 - Sûrelerin Mekkî-Medenîliği Bağlamında Kur'an'dan İlk İnen Vahiy Tartışmaları: Fâtîha Sûresi Örneği
2. **Fatma Eren (İstanbul Üni.)**
 - İbn Kemal Paşa'nın Envâru't-Tenzîl Haşiyesinde Belâgi Yorumları
3. **Yusuf Memük (Marmara Üni.)**
 - Zemahşerî, İlmî Çevresi ve *el-Keşşâf* Tefsirinin Kaynaklarına Dair Değerlendirmeler

16.30

Kapanış ve Değerlendirme Konuşmaları

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Muammer İskenderoğlu

Konuşmacılar: Prof. Dr. Muammer İskenderoğlu

Prof. Dr. Cahid Kara

Prof. Dr. Şaban Karasakal

Doç. Dr. Ayşegül Yılmaz

11 NİSAN CUMA | 11 APRIL FRIDAY

I. Oturum / Session I : 15.30 – 17.00

SALON I

Kur’ân ve Sünnet’te İlmî Mucize -Abdûlmecid Zindânî Özelinde-

Şule Nur Altıntaş* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Abdûlmecid Zindânî birçok alanda çeşitli çalışmalar yapmış ve çok sayıda eserler yazmış bir İslâm âlimidir. Zindânî’nin birçok eseri incelenerek Kur’ân ve Sünnette ilmî i’câza/ilmî mucizeye dair olanları tahlil edilmiştir. Onun ilmî mucizeye delil olarak sunduğu âyetleri yorumlaması ve onlara yaklaşımı ele alınmıştır. Buna ilaveten genel anlamda ilmî mucize konusuna da ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Zindânî’nin ilmî mucize ile kastettiği şeyin ne olduğu, modern dönemdeki bilimsel gelişmeler ile kevnî âyetler arasında kurduğu ilişkinin mahiyeti, bilimsel tefsir ile tefsirde ilmî mucize arasındaki ilişkinin ne olduğu çalışmanın temel problemlerini oluşturmaktadır. Kur’ân’da yer alan ve asırlar öncesinden bildirilen jeoloji, astronomi, kozmoloji, tıp, biyoloji gibi bilim dallarıyla ilgili bilimsel hakikatlerin varlığı Kur’ân’ın modern evrensel i’câzını göstermektedir. Bu minvalde Zindânî’nin düşüncelerinden ve araştırmalarından hareketle son peygamber Hz. Muhammed’in nübüvvet delili olan Kur’ân’ın modern dönemde bilimsel keşiflerle kendini yenilediği ve mucizesini göstermeye devam ettiği sonucuna varılmıştır. Bilimin ve bilimsel gelişmelerin bu kadar ileri düzeyde olmadığı dönemlerde İslâm âlimlerinin hemen hepsi Kur’ân’ın i’câz yönünü tek boyutlu olarak görmüşlerdir. Onun fesahat ve belagattaki i’câzının dışında başka bir i’câz yönünün bulunduğu dair bir görüş modern döneme kadar ortaya konulmamıştır. Zindânî ve birtakım âlimler Kur’ân’ın i’câzının pek çok yönde tecelli ettiği görüşünü ortaya koymuşlardır. Bunun yanında Zindânî’nin çalışmalarında ifade ettiği “Hz. Peygamber’in mucizelerinden, içinde bulunduğumuz modern zamana en uygun olan mucize çeşidinin ilmî mucize olduğuna dair görüşünün” yerinde olduğu yapılan bu çalışmayla tespit edilmiştir. Kur’ân’ın evrensel olduğu, her topluma, her zaman ve mekâna hitap ettiği hakikati Kur’ân ve Sünnet’te ilmî i’câz çalışmalarıyla belirgin bir şekilde gün yüzüne çıkacaktır. Bu sebeple ilmî mucize çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Zindânî bu hususta ilmî mucizeyle ilgili çalışmalar yapmak isteyenlere yol göstermesi ve yeni bir alan olan ilmî mucize araştırmalarının sınırlarının belirlenmesi açısından bu alana usûl kaideleri koymuştur. Nitekim her ilim dalının kendine ait usûl kaideleri bulunmaktadır. Bu çalışmanın tefsir alanında çalışmalar yapanlar için özellikle de Kur’ân’ın i’câzıyla ilgili araştırmalar yapanlar için büyük fayda sağlayacağı umulmaktadır. Aynı zamanda tefsir literatürüne yeni bir müfessir tanıtılmış ve yeni bir konu kazandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Abdûlmecid Zindânî, İlmî Mucize.

* ORCID: 0000-0002-2244-5866, sulenuraltintas06@gmail.com

11 NİSAN CUMA | 11 APRIL FRIDAY

I. Oturum / Session I : 15.30 – 17.00

SALON I

İslamiyet Öncesi ve Sonrası Kadının Durumu: Ahzâb Sûresi 33. Ayet Bağlamında Bir Değerlendirme

Şüheda Nur Acar* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Kur’anda İslamiyet öncesine genelde “Cahiliye” kelimesiyle vurgu yapılmış olup ilgili ifade Kur’an’da dört yerde kullanılmıştır. Mushaf tertip sırasına göre Âl-i İmrân suresinde “zannu’l-câhiliye”, Mâide Suresinde “hukmu’l-câhiliye”, Ahzâb suresinde “teberrucu’l-câhiliye” ve Fetih suresinde “hamiyyetu’l-câhiliye” şeklinde geçen bu kavram cahiliyenin temel davranış biçimlerini ifade etmektedir. İslam’ın hükümleri nazil olurken, Arap toplumunun örf ve adetlerinden tamamen bağımsız olmamış, aksine mevcut sosyal yapıyı dikkate alarak bir dönüşüm süreci gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, bazı hükümlerin uygulanması olduğu gibi devam ettirilmiş, bazıları kısmen değiştirilmiş, bazıları ise tamamen kaldırılmıştır. İslamiyet öncesi dönemde kadına belirli sosyal ve hukuki haklar tanınmış olmakla birlikte, bu haklar oldukça sınırlı ve toplumsal eşitlikten uzaktı. İslam, kadının bireysel ve toplumsal statüsünü güçlendirmek amacıyla mevcut hakları genişletmiş, ona miras, mülkiyet, eğitim ve aile hayatında daha güçlü bir konum kazandırarak toplum içindeki rolünü daha belirgin hale getirmiştir. Bunu dönemin toplumsal gerçekliklerini de göz önünde bulundurarak aşamalı (tedrici) bir yöntemle gerçekleştirmiştir. Ahzâb sûresinin 33. ayetinde geçen “teberrucu’l-câhiliye” ifadesi, genellikle tesettür bağlamında ele alınmakla birlikte, kadınların toplumsal konumu ve kamusal alandaki duruşları açısından da önemli bir anlam taşımaktadır. Ayetin bağlamı dikkate alındığında, özellikle Peygamber hanımları üzerinden kadınlara yönelik bir uyarı niteliği taşıdığı görülmekte ve onların vakar, iffet ve mahremiyet çerçevesinde bir yaşam sürmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Yapılan araştırmalar, Cahiliye Dönemi’nde hür kadınlar arasında kısmen de olsa tesettür uygulamasının mevcut olduğunu, ancak bu uygulamanın eksiklikler barındırdığını ve istismara açık bir biçimde gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. İslam, nazil olduğu dönemde örtünmeye dair getirdiği düzenlemelerle, mevcut örtünme pratiğini ıslah etmeyi ve kadının onurunu, mahremiyetini ve toplumsal statüsünü korumayı amaçlamıştır. Bu çalışmada, söz konusu ayetin bağlamı incelenerek kadınlara yönelik bu uyarının anlamı ve kapsamı ele alınacak, İslam’ın kadınların toplumsal statüsüne getirdiği düzenlemeler değerlendirilecektir. Böylece, ayetin yalnızca tarihsel bağlamda değil, aynı zamanda İslam toplumunun ahlaki ve sosyal yapısına dair sunduğu evrensel ilkeler çerçevesinde nasıl anlaşılması gerektiği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Ahzab, Cahiliye, Kadın.

* ORCID: 0009-0002-3266-0495, Suhedaa1474@icloud.com

11 NİSAN CUMA | 11 APRIL FRIDAY

I. Oturum / Session I : 15.30 – 17.00

SALON I

Melekleri Allah'ın Kızları Olarak Niteleyenlere Kur'an'ın Eleştirisi

Serkan Ergün* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Gayb ve gaybi varlıklar konusu oldukça önemli itikadî bir meseledir. Melekler göremediğimiz varlıklar olması nedeniyle hakkında çok fazla malumata sahip olmadığımız gaybi varlıklardandır. Allah'ın elçileri olduğu ve birtakım görevleri bulunduğu bildirilen meleklerle inanma İslam'ın temel inanç esaslarındandır. Birçok din ve kültürde farklı tezahürleri ile meleklerin varlığı kabul edilmiş ve onlara çeşitli vasıflar yüklenmiştir. İslam öncesi Mekke toplumu da meleklerin varlığından haberdar olup melek inancına sahipti. Hatta meleklerle ibadet edecek kadar onları önemsemişlerdi. Melekleri kanatlı varlıklar olarak tasavvur eden cahiliye müşriklerinin Peygamberimizle birlikte bir melek indirilmesi gerektiğini düşünmeleri, cahiliye dönemi Arap toplumunun melek inancının bir yönüne işaret etmektedir. Kur'an'ın bildirdiğine göre İslam öncesi dönemde müşrikler, melekleri "Allah'ın kızları" olarak addetmekteydiler. Kur'an, onların bu inanç biçimini eleştirmekte ve sahih bir inancın yolunu göstermektedir. Bu bildiride cahiliye Araplarının meleklerle yönelik inançları ele alınmıştır. Çalışmada müşriklerin melekleri "Allah'ın kızları" olarak nitelemelerinin sosyo kültürel ve sosyo teolojik boyutu ile Kur'an'ın buna yönelik eleştirisi ele alınacak, bu yanlış inancın temel argümanları ve arka planı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede klasik ve modern tefsirler ilgili ayetler çerçevesinde taranarak konu hakkındaki temel yaklaşımlar saptanmış, cahiliye dönemini ele alan ve konuya ışık tutacak literatür ve doküman inceleme yöntemi bağlamında meleklerin "Allah'ın kızları" olduğuna yönelik inancın tevhid ilkesi ekseninde yanlışlığı serdedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Gayb, Melek, Müşrik.

* ORCID: 0000-0002-5199-1508, serkanergun024@hotmail.com

11 NİSAN CUMA | 11 APRIL FRIDAY

I. Oturum / Session I : 15.30 – 17.00

SALON II

Nostalji Eğilimi ve Dini Yönelim İlişkisi: 60 Yaş Üstü Bireyler Üzerine Bir İnceleme

Esra Hisim* / İstanbul Üniversitesi

Bu çalışma, 60 yaş üzeri bireylerin nostalji eğilimi ve dini yönelim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi ve bu ilişkiyi sosyodemografik değişkenler açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Yaşlılık döneminde ölüm düşüncesinin belirginleşmesi ve fiziksel-psikolojik değişimlerin etkisiyle din, bireyler için güçlü bir motivasyon kaynağı haline gelmektedir. Nostalji ise geçmişe duyulan özlemi olumlu bir duygu olarak sunarak bireylere psikolojik destek sağlamaktadır. Bireylerin geçmişle bağ kurmasını sağlayan nostalji, onlara umut ve huzur verirken; din, manevi değerlerle hayatı anlamlandırmalarına ve belirsizliklerle başa çıkmalarına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda din ve nostalji, özellikle yaşlılık döneminde bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını artıran iki temel koruyucu faktör olarak öne çıkmaktadır. Literatürde nostalji eğilimi ve dini yönelimi birlikte ele alan uygulamalı çalışmaların eksikliği, bu araştırmayı özgün kılmaktadır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda nicel yöntemlerden anket tekniği uygulanmıştır. Nostalji eğilimi ve dini yönelim arasındaki ilişkiyi tespit etmek için yapmış olduğumuz bu çalışmada veriler, yaşları 60 ve üzeri olan, farklı yerleşim bölgelerinde yaşayan 353 gönüllü katılımcının (102 Kadın, 251 Erkek) cevapladığı Dini Yönelim Ölçeği, Nostalji Eğilimi Ölçeği ve Kişisel Bilgi Anketi ile toplanmıştır. Veriler, katılımcıların kendi beyanlarına dayanmakta ve kullanılan ölçeklerin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır. Çalışmamızın bağımsız değişkenleri (cinsiyet, yaş, medeni durum, yaşamın büyük çoğunluğunun geçtiği yer, eğitim düzeyi, meslek ve kiminle yaşadığı) ile bağımlı değişkenleri (dini yönelim ve nostalji eğilimi) arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla MannWhitney U ve Kruskal Wallis H-Testi analizleri ile bağımlı değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerini ortaya koymak için Spearman Brown Korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre cinsiyet, medeni durum, yaşamın çoğunluğunun geçirildiği yer, öğrenim durumu, meslek, birlikte yaşadığı kişi ile dini yönelim arasında anlamlı farklılaşmaların olduğu bulgusuna ulaşılmış ve 60 yaş üstü bireylerin dini yönelim ile nostalji eğilim düzeyleri arasında pozitif yönde ve orta kuvvette anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=,448$ $p<,01$).

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Yaşlılık, Dini Yönelim, Nostalji Eğilimi.

* ORCID: 0000-0001-6182-8803, esra.hisim@ogr.iu.edu.tr

11 NİSAN CUMA | 11 APRIL FRIDAY

I. Oturum / Session I : 15.30 – 17.00

SALON II

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın Yaratıcı Düşünme Becerisi Açısından Değerlendirilmesi

Sema Bağ* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran temel özelliklerden birisi yaratıcı düşünme becerisidir. Sahip olduğu bu beceri ile insanoğlu değişen ve dönüşen süreçlere uyum sağlayabilmekte, yeni fikirler üretebilmekte, karşılaştığı problemlere akılcı ve hızlı çözümler geliştirebilmektedir. Bu nedenle bireylere yaratıcı düşünme becerisini kazandırmak, var olan becerinin geliştirilmesini sağlamak eğitimin önemli amaçları arasında yer almaktadır. Eğitim ortamlarının yaratıcı düşünmeyi destekleyici şekilde tasarlanması da öğrenme sürecini pozitif etkilemektedir. Yaratıcı düşünmenin desteklendiği ve verilebileceği eğitim türlerinden biri din eğitimidir. Din eğitimi ilkokul ve ortaokul kademelerinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kapsamında verilmektedir. Dersin programı olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde hazırlanmıştır ve insanı merkeze alan, beceri temelli bir anlayışla iradeli, üretken, bilge, cesaretli vb. bireylerin yetiştirilmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan öğrenme alanları ve kazanımların yaratıcı düşünme becerisi açısından incelenmesi ve değerlendirme yapılması olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda yapılan araştırma ile yaratıcı düşünme becerisinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'nda yerinin tespit edilmesi ve öğretim programına yönelik beceri odaklı yapılacak çalışmalara katkıda bulunulması istenmiştir. Araştırma yaratıcı düşünme becerisine yönelik gerçekleştirilen çalışmalardan elde edilen bilgiler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğrenme alanları ve kazanımları ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğrenme alanları ve kazanımları yaratıcı düşünme becerisi kapsamında incelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu amaçla araştırmada nitel araştırmalarda kullanılan yöntemlerden tarama ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır ve yorumlama yöntemi ile araştırma sonuçları değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerisinde yer alan öğrenme alanları ve kazanımların, program bünyesinde hedeflenen bireyin üretken olmasına, yeni fikirler geliştirmesine, problemleri kolaylıkla çözümleyebilmesine fırsat veren yaratıcı düşünme becerisinin kazandırılması ve geliştirilmesi konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Bu durumun program bünyesinde hedeflenen beceri temelli, üretken, iradeli, bilge, cesaretli vb. özellik taşıyan bireyler yetiştirilmesi açısından problem teşkil ettiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Yaratıcı Düşünme, Beceri, Program, Eğitim.

* ORCID: 0009-0006-4215-9484, semabag@gmail.com

11 NİSAN CUMA | 11 APRIL FRIDAY

I. Oturum / Session I : 15.30 – 17.00

SALON II

Sırât-ı Müstakîm Mecmuası Bağlamında Kadın Portresi

Hatice Aydemir* / Bartın Üniversitesi

Bu çalışma, 14 Ağustos 1324 (27 Ağustos 1908) tarihinde Sırât-ı Müstakim adıyla yayın hayatına başlayan ve yayın politikası gereği siyasi, ictimai, medenî ahval ve şuûn-i İslâmiyet'e dair yazıların neşredildiği mecmuada "Müslüman Kadın" başlığı ile yayınlanan makaleler bağlamında kadın portresini konu edinmektedir. Mısırlı ilim ve fikir adamı Ferîd Vecdî'ye (1878/1954) ait adı geçen yazı dizisini, mecmuanın yazar kadrosunda yer alan Mehmet Akif Ersoy tercüme ederek Türk okuyucusuyla buluşturmuştur. Yazar, erkek ve kadın arasındaki fizyolojik ve ruhsal farklılıkları belirterek kadının hassas bir yapıya sahip olduğunu vurgulamıştır. Yazı dizisinde batılı kadınlarla Müslüman kadınları karşılaştıran yazar, ahlaki yönden aralarındaki farkları ortaya koymayı amaçlamıştır. Yazar Müslüman kadınların, İslam dini sayesinde yaşayışlarına daha fazla önem ve dikkat sarf ettikleri için ahlaki yönden batılı kadınlardan farklı olduklarını, böylelikle erdemli bir toplumun üyeleri olma gibi bir nitelik elde ettiklerini ifade etmiştir. Kadının, çocuk yetiştirme gibi ulvi bir görevinin olduğunu dile getiren yazar, onun anne olma ve siyasete girme arasındaki avantaj ve dezavantajlarından söz ederek siyaset yapan kadınların annelik vazifesini eksik yapabileceğini düşünmektedir. Çocuk yetiştirmenin toplum üzerindeki etkisini anlatan yazı dizisi, ebeveyn olmanın zorluklarını dile getirerek erdemli ve eğitilmiş çocukların yetiştirilememesinin en büyük sorumlusunun aile olduğunu belirtmektedir. Batının kadın algısına mukabil yazar, doğulu kadınların İslam düşüncesinden ayrılmamaları gerektiğini belirtmektedir. Medeniyet adına kadınları çalışma alanına itmenin doğru olmayacağını; kadınlar çalışma hayatına dâhil edildikçe boşanmaların artacağını belirten yazar, bu hususta da kurtuluşun Kur'an ve sünnete uymaktan geçtiğini dile getirmektedir. Yazar, çalışmak zorunda bırakılan kadınlar için harekete geçilmesi gerektiğini, vurgulamış kadınların fitratı gereği erkeklerle aynı işleri yapamayacağını dolayısıyla siyasi ortamlarda da bulunmamaları gerektiğini neden sonuç ilişkisiyle açıklama gayreti içerisinde olmuştur. Ayrıca yazar, kadınların birer emanet olduğunu ve her milletin güzelliği algısının farklı olduğunu belirttikten sonra tesettürün Müslüman kadının alamet-i farikası ve koruyucusu olduğunu vurgulamaktadır. Sonuç itibarıyla bu çalışma Sırât-ı Müstakîm mecmuasında yayınlanan "Müslüman Kadın" başlıklı yazı dizisi bağlamında modernleşme sürecinde Türk toplumunun kadına bakışını ve batılılaşma yolunda kadının yaşadığı değişimi mukayese etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sırât-ı Müstakim, İslam, Batı, Kadın.

* ORCID: 0009-0006-0571-3255, haticeaydemir217@gmail.com

11 NİSAN CUMA | 11 APRIL FRIDAY

I. Oturum / Session I : 15.30 – 17.00

SALON III

İslam Hukuku Bağlamında Dropshipping (Stoksuz E-Satış) Sözleşmeleri

Feyza Bulgur* / Sakarya Üniversitesi

Günümüz iktisadi ve ticari şartları dikkate alındığında ihtiyaçların teknolojik imkanlarla karşılanmasının sonucun olarak birtakım yeni dijital uygulamalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Son yüzyılda teknoloji alanında yaşanan gelişmelerle birlikte klasik pazar anlayışının da bu dijital ortama taşınmasıyla birlikte e-ticaret modeli bireyler arasında yaygınlık kazanmıştır. Kanunda e-ticaret “Fizikî olarak karşı karşıya gelmeksizin, elektronik ortamda gerçekleştirilen çevrim içi iktisadi ve ticari her türlü faaliyet” olarak tanımlanmıştır. Bu şekilde bireyler ürünlerini fiziksel olarak pazarlamanın yanı sıra, ürünlerini sanal ortamda da pazarlayarak daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamışlardır. Giderek yaygınlaşan bu modelde pek çok kişi de fiziki olan herhangi bir ürünün stoğunu tutmadan, online alışveriş sitelerinde oluşturdukları satıcı hesaplarıyla başka kişilerin ya da satış sitelerinde yer alan ürünleri kendi hesaplarında sergileyerek satışa sunmasına dayalı bu model stoksuz satış (dropshipping) uygulamasıdır. “Stoksuz e- satış” veya “stoksuz e-ticaret” olarak da bilinen dropshipping “fiziksel olarak herhangi bir ürün stoğuna sahip olmaksızın, e-ticaret sitelerinde açılan sanal bir mağaza üzerinde pazarlanan ürünlerin, sipariş üzerine tedarikçiye yönlendirilerek müşteriye gönderildiği bir satış yöntemidir.” Bu tür satış uygulamalarında, ürünlerin satın alınıp fizikî olarak stoklanması söz konusu olmaksızın, bir tür aracılık yoluyla müşteri ile talep ettiği ürünü buluşturarak, daha ucuza tedarik edilen ürün fiyatı ile müşteriye sunulan fiyat arasındaki farktan para kazanılması amaçlanır. Bu stoksuz e-ticaret modelinin yurt dışında ve yurt içinde faaliyet gösteren e- ticaret platformları üzerinden gerçekleştirilen yaygın uygulamaları bulunmaktadır. Konuya özgü çalışmalar incelendiğinde söz konusu stoksuz e- ticareti hakkında İslâm hukuku alanında ülkemizde Mustafa Çakır ve Fatih Turay tarafından hazırlanmış tebliğ metinleri ayrıca Cemil Liv tarafından kaleme alınmış makale bulunmaktadır. Biz de bu bildirimizde alıcı, satıcı ve tedarikçi arasında gerçekleşen bu alışverişin halihazırdaki yapısı dikkate alınarak fikhî problemlerin neler olduğunu ve bu bağlamda yurt dışında yapılan Escrow sözleşmesinin içeriği hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, E-ticaret, Stoksuz Satış, Escrow Sözleşmesi, Sözleşme.

* ORCID: 0009-0005-9210-6412, feyzabulgur1995@gmail.com

11 NİSAN CUMA | 11 APRIL FRIDAY

I. Oturum / Session I : 15.30 – 17.00

SALON III

Mâlikî Mezhebinde Âm Nassın Maslahatla Tahsisi

Rumeysa Aydın* / Sakarya Üniversitesi

Araştırmamızda, Mâlikî mezhebinde âm bir nassın maslahatla tahsis edilmesi işlenecektir. Kur'an ve sünnette umum ifade eden naslar bulunmaktadır ki bu lafızlar kendisinde var olan tüm fertleri barındırmaktadır. Mâlikîler ise bahsi geçen lafızların kapsamını, maslahat nedeniyle yer yer sınırlandırmışlardır. Esasen diğer mezheplerde de farklı isimlendirmeler ya da çeşitli şartlarda benzer bir tahsis süreci fark edilmektedir. Ancak Mâlikîlerin maslahat nedeniyle tahsise sıkça başvurusu ve ülkemizde Mâlikî usul düşüncesinde nassı sınırlandırma konusunda işlevsel olan maslahatın bu türünün henüz akademik bir çalışmada ele alınmamış olması, araştırmamızın bu mezhep özelinde ilerlemesine neden olmaktadır. Ele alınan mezhep, kamu yararını önceleyip âm bir nassa bazı istisnalar getirerek anlamını daraltmaktadır. Bilinmektedir ki keyfiyete düşülmesi muhtemel olan bir delilin, nassı tahsis etmesinin ezber bozucu bir yanı bulunmaktadır. Ancak mezhep kural ve kaidelerin olduğu, herkesin değil ilmine güvenilen fakihlerin yapmış olduğu bir süreci ortaya koymuştur. Bu çalışma ile hedeflenen, Mâlikî mezhep kaynaklarından yararlanılarak yapılan tahsis sürecinin bir teorisini oluşturmak ve örnekler getirilerek hayata yansımaları göstermektir. Eğer bu konuda bir teori ortaya konulabilir ve örnekleri gösterilebilirse “mevrid-i nasta içtihadı mesağ yoktur” kuralının aksine maslahat düşüncesi, nassın olduğu alanda da içtihat yapma konusunda müçtehidin elini güçlendirdiği açığa çıkacaktır. Zira naslar üzerinde yapılan içtihatlar konusunda belli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bir taraftan nasları tümünden devre dışı bırakmaya çalışan tarihselci-modernist yaklaşım diğer taraftan da nasları harfiyen uygulayan gelenekselci bir yaklaşım gibi çeşitli fikirler ortaya çıkmıştır. Geleneğe gittiğimizde ise itidal bir yol ile karşılaşılmaktadır. Öyle ki bu konuda esnetmeler yapabilen ama nasları öte tarafa bırakıp kendi hevasına göre hareket etmeyen, kaide ve kurallara bağlı olan bir yaklaşım bulunmaktadır. Araştırmamız, orta yolu ifade eden bu yaklaşımın kural ve kaidelerini, kimler tarafından yapılabilir olduğunu furu eserlerden yararlanılarak gösterme gayreti içinde olacaktır. Bu çalışma, farklı ideolojilerin kavramlarına ihtiyaç duyulmaksızın kendi geleneğimizden örnekler verilerek hukuktaki esnekliği gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Mâlikî Mezhebi, Âm Lafız, Maslahat, Tahsis.

* ORCID: 0000-0002-7772-9401, rumeysa.aydin14@ogr.sakarya.edu.tr

11 NİSAN CUMA | 11 APRIL FRIDAY

I. Oturum / Session I : 15.30 – 17.00

SALON III

Cemâlüddîn el-İsnevî'nin Nevevî ve Râfiî'ye Eleştirileri

Sena Üzer* / Sakarya Üniversitesi

Şâfiî fıkhının önde gelen âlimlerinden biri olan İsnevî, mezhep içerisinde daha önce pek görülmeyen bir tavır takınmış; mezhebin ana kolunu temsil eden fakihlere muhalif görüşler belirterek farklı bir yol izlemiştir. İsnevî, *el-Mühimmât fî şerhi'r-Râfiî ve'r-Ravza* ve *Cevâhirü'l-Bahreyn fî Tenâküzü'l-Hibreyn* adlı eserlerinde, mezhebin yapı taşı mesabesinde kabul edilen Nevevî ve Râfiî gibi âlimlerin, yer yer İmam Şâfiî'yi doğru anlayamadıkları; kimi zaman da görüşlerine ulaşmada yetersiz kaldıkları yönündeki tenkitlerini dile getirmiştir. İsnevî'nin, bu âlimleri ağır bir dille eleştirmesi mezhep fukahâsının tepkisini çekmiş ve başta öğrencisi Irakî olmak üzere, otuz civarında reddiyeye konu olmuştur. İsnevî, *el-Mühimmât fî şerhi'r-Râfiî ve'r-Ravza* adlı eserinin mukaddimesinde eleştiri yaptığı hususları başlıklar hâlinde zikrederek, bahsi geçen âlimlerin nerelerde hataya düştüklerini sıralamış ve eseri yazma amaçlarından birinin de bu olduğunu özellikle belirtmiştir. İsnevî'nin, mezhebin önde gelen fukahâsına yaptığı bu eleştirileri bir tür “mezhep içi selefi” bir tavır olarak niteleyen araştırmalar da bulunmaktadır. Çalışmamızda, Türkçe literatürde hakkında yeterince akademik çalışma yapılmayan İsnevî'nin Nevevî ve Râfiî'ye yönelttiği eleştiriler incelenecektir. Söz konusu eleştiriler, İsnevî'nin *el-Mühimmât fî şerhi'r-Râfiî ve'r-Ravza* ve *Cevâhirü'l-Bahreyn fî Tenâküzü'l-Hibreyn* adlı eserleri başta olmak üzere, konu ile ilgili diğer akademik çalışmalardan faydalanılarak ortaya konulacaktır. Bu çalışma ile literatürdeki önemli bir eksiğin giderilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, mezhep içerisinde muhalif bir ses olmasına rağmen benimsenen bir âlim olması da dikkat çekici başka bir noktayı oluşturmaktadır. Araştırmamızda, İsnevî'nin Nevevî ve Râfiî'ye yönelttiği eleştiriler karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Çalışmamızın konusu, İsnevî'nin Nevevî ve Râfiî'ye yönelttiği eleştirilerin araştırılarak açığa çıkarılması ve tenkitlerinin temellendirilmesi olacaktır. İsnevî'nin, bu âlimleri seçmekteki amacının da ne olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Eseri oluştururken, öncelikli olarak ana kavramların Arapça sözlükler ve fikhî terimler sözlüklerinden yararlanılarak içeriğinden bahsedilecektir. Ana kaynak olarak, İsnevî'nin *el-Mühimmât fî şerhi'r-Râfiî ve'r-Ravza* ve *Cevâhirü'l-Bahreyn fî Tenâküzü'l-Hibreyn* adlı eserleri ele alınacaktır. Hedeflenen, tümevarım yöntemiyle İsnevî'nin eleştirilerinin değerlendirilerek başlıklandırılmasıdır. Sonuç olarak, İsnevî'nin mezhep içinde kalarak yaptığı bu eleştirilerin temel dayanağının ne olduğu; Râfiî ve Nevevî'den ayrıldığı bazı fûrû meseleleri üzerinden, sonraki dönemde bu eleştirilerin ne derece dikkate alınıp alınmadığı tespit edilerek İsnevî'nin mezhep içindeki konumu ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İsnevî, Nevevî, Râfiî, Eleştiri.

* ORCID: 0000-0002-3687-2869, zsenauzerr22@gmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

II. Oturum / Session II : 10.00 – 11.30

SALON I

Yohanan Ben Zakkai: Yahudi Dini Reformları ve Talmud Okulu

Ahmet Bulanık* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Kudüs Mâbedi'nin yıkılışından sonra Yahudilerin dini ve toplumsal yapısını yeniden inşa eden, Yahudi tarihinin en önemli isimlerinden birisi olmuştur. Kudüs'ü Romalılar kuşattığı sırada Ben Zakkai'nin gösterdiği çaba, Yahudi halkının dini kimliğini korumasına ve toplumsal yapının da ayakta kalmasına olanak sağlamıştır. Mâbed'in yıkılması Yahudi halkı için kırılma noktası oluşturmuş, lâkin Ben Zakkai ortaya koyduğu reformlar sayesinde bu zorlu dönemi, Yahudilerin inanç ve ibadetinin yeniden şekillendiği bir sürece dönüştürmüştür. Yohanan Ben Zakkai'nin, Mâbed'de yapılan ibadetlerin sona ermesiyle beraber, Yahudi ibadetlerinin yeni merkezini Tapınak'tan sinagoglara kaydırma çabaları oldukça mühimdir. Bu dönüşüm, Yahudi halkının ibadet ve dini uygulamalarını zamana ve şartlara uygun hale getirerek, kimliklerini sürdürmelerini sağlamıştır. Yohanan Ben Zakkai'nin önderliğinde kurulan Yavneh Talmud Okulu, Yahudi geleneğinin sürekliliği için bir mihenk taşı olmuş, bu okulda üretilen dini ve teolojik çalışmalar, Yahudi düşüncesinin modern döneme kadar uzanan evrimini şekillendirmiştir. Bu çalışmada, Yohanan Ben Zakkai'nin Yahudi dini reformları hangi ihtiyaçlara cevap vermiştir? Yavneh Talmud Okulu'nun kuruluşu, Yahudi geleneklerinin korunmasında nasıl bir rol oynamıştır? Mâbed'in yıkılmasından sonra Yahudi kimliğinin yeniden inşası hangi yollarla sağlanmıştır? Sinagog ibadetleri, Mâbed'e dayalı dini uygulamalar yerini alırken, Yahudi halkının birliği ve dayanışması nasıl güçlendirilmiştir? Ben Zakkai'nin liderlik anlayışı, Yahudi toplumunda kalıcı bir etki bırakırken hangi yeniliklere öncülük etmiştir? Sorularına cevap aramaktadır. Yohanan Ben Zakkai'nin reformlarının modern Yahudilik üzerindeki etkileri de önemli bir inceleme alanıdır. Özellikle sinagog ibadetleri ve Talmud'un modern yorumları üzerinden bu etkiler tartışılabilir. Mâbed yıkıldıktan sonra Yahudi ibadetlerin şekillenmesinin etkisiyle, günümüz Yahudi ibadetlerinin de etkilemiştir. Hatta Yavneh Okulu'nda benimsenen dini ve teolojik yaklaşımların, farklı Yahudi toplulukları üzerindeki etkileri detaylıca analiz edilmeyi hak etmektedir. Bu çalışma, Ben Zakkai'nin Yahudi dini reformlarıyla Yahudilerin toplumsal dayanıklılığını nasıl inşa ettiğini, teolojik yenilikleriyle Yahudi kimliğini nasıl dönüştürdüğünü ve modern Yahudilikteki yansımalarını ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Reform, Yavneh, Talmud, Mâbed.

* ORCID: 0009-0003-3052-0621, ahmetbulanikk@gmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

II. Oturum / Session II : 10.00 – 11.30

SALON I

Türkiye’de Dinler Tarihi Alanında 2020-2025 Yılları Arasında Yapılmış Olan Doktora Tezleri

Furkan Bulut* / Kocaeli Üniversitesi

Dinler Tarihi, Dünya tarihi içerisinde ortaya çıkmış bütün dini yapıları inceleme alanı olarak gören bir bilim dalıdır. Bu çalışma Dinler Tarihi alanında Türkiye’deki üniversitelerde yapılmış olan çalışmaları esas alacaktır. Çalışma, Dinler Tarihi alanına pek çok akademik katkı sunmuş olan ülkemizde, 2020 Ocak ile 2025 Ocak tarihleri arasında tamamlanmış olan Dinler Tarihi alanında yapılan Doktora çalışmalarının analiz çalışmasını söz konusu etmektedir. Ayrıca bu çalışmanın bahsedilen tarihler arasında yapılması kapsam aralığını ve sınırlılığını göstermektedir. Araştırma yapılırken Dinler Tarihi, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Doktora Tezleri, Dinler, Yeni Dini Hareketler ve Tarih-i Edyan anahtar kavramları referans alınacaktır. Araştırmacının veri kaynaklarını ise Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’nin internet sayfasında mevcut olan, açık ve izinli doktora tezleri oluşturacaktır. Son yıllarda ülkemizde Dinler Tarihi alanında akademik araştırma yönelimi arttığı görülmekte ve aynı şekilde doktora tezlerinde de artış olduğu düşünülmektedir. Bu manada Dinler Tarihi alanında nasıl bir seyrin hâkim olduğunu gösteren çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma ise Dinler Tarihi alanında son beş yılda yapılmış olan doktora tezlerinin analizinin yapılabilmesi, hangi konuların ilgi gördüğünün tespit edilebilmesi, dinler tarihi alanında yapılan doktora tezlerinin tarihsel seyrinin tespiti açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında bu incelemede varılan sonuçların, ulaşılan verilerin sunumu ile Dinler Tarihi alanında yapılacak olan yeni akademik araştırmalara yön çizebileceği düşünülmektedir. Çalışmada amaç, Dinler Tarihi alanında 2020 Ocak ayı ile 2025 Ocak ayı arasında tamamlanan Doktora tezlerinin incelenmesidir. Bu kapsamda, ulaşılabilecek olan veriler ile son beş yılın doktora tez çalışmalarının konuları, tarihsel seyri ve incelenecek olan diğer sonuçların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu manada çalışma ile konuya dair veriler sunma ve değerlendirmeler yapma amacı taşınmaktadır. Yukarıda belirtilen sınırlılıklar çerçevesince ilgili özellikleri taşıyan doktora tezleri tespit edilecek, doküman analizi yöntemi ile incelenecektir. Tezler, yayınlandığı “üniversite, enstitü, ana bilim dalı, yıl, yazar cinsiyeti, danışman unvan, yazım dili, sayfa sayısı, konu” gibi değişkenlere göre analiz edilecektir. Verilerin istatistiksel analizleri SPSS 26 programı kullanılarak yapılacaktır. Ayrıca değişkenlerin yoğunluk haritaları MAXQDA 24 programı ile görselleştirilecektir. Ulaşılabilecek muhtemel sonuçlar Türkiye’de son beş yılda Dinler Tarihi alanında yapılan çalışmaların artış göstermesidir. Netice itibari ile Türkiye’de Dinler Tarihi alanında yapılan doktora çalışmalarının gelişme göstermesi, farklı yöntemlerin kullanılması ve diğer dinlere dair yapılan çalışmaların yelpazesinin genişlemesi ulaşılabilecek muhtemel sonuçlar arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Doktora Tezleri, Dinler, Yeni Dini Hareketler, Tarih-i Edyan.

* ORCID: 0000-0002-7052-2168, bulutfurkann66@gmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

II. Oturum / Session II : 10.00 – 11.30

SALON I

Anan Ben David: Teolojik Reform ve Karay Yahudiliği

Elif Demir* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Karay Yahudiliği veya Karâîlik olarak isimlendirilen Yahudi mezhebi, geleneksel Yahudiliğin en güçlü muhalifi olmasıyla Yahudi mezhepleri arasında önemli bir konuma sahiptir. Mezhebin adı ‘okuyanlar, seslenenler’ anlamına gelen İbranice ‘Kara’îm’ kelimesinden türemiştir. Bu isim, mezhep mensuplarının sadece Yazılı Yasa’ya (Tanah) olan bağlılıklarına verdiği önemi simgelemektedir. Mezhebin kurucusu Anan Ben David, Yahudi toplumundaki geleneksel otorite anlayışını sorgulayarak Yahudi teolojisinde ve hukuk anlayışında köklü bir değişime öncülük etmiştir. Abbâsî Hânedanlığı döneminde yaşayan Anan, Halife Ebû Ca’fer el-Mansûr’un hüküm sürdüğü dönemde İslam’ın dört ana mezhebin kurucularından biri olan Nu’mân b. Sâbit (Ebû Hanîfe) ile aynı dönemde hapisanede bulunması, onun dinî görüşlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Özellikle Kıyas metoduna dayalı fıkıh anlayışı geliştiren Ebû Hanîfe’yi takip ederek benzer bir yaklaşım benimsemiştir. Anan Ben David ve yandaşları, Sözlü Yasa’yı (Talmud) geleneğini reddederek sadece Yazılı Yasa’ya (Tanah) dayalı bir hukuk sistemi geliştirmişlerdir. Bu yaklaşım da geleneksel Yahudi otoritesinden radikal bir kopuşu ifade etmektedir. Ayrıca Anan’ın Sefer ha-Mitsvot adlı eseri, Karay Yahudiliğinin teolojik ve toplumsal bir hareket olarak ortaya çıkışı, Abbâsî Hânedanlığının kozmopolit ortamında şekillenmesi, mezhebin farklı coğrafyalarda yayılmasını ve varlıklarını devam ettirmesini kolaylaştırmıştır. Karay Yahudiliği, Yahudi dinî geleneği içinde sadece bir reform değil, ayrıca Anan Ben David’in liderliği ve mezhebin dinî otorite ve hukukuna karşı da bir dönüşüm olarak kabul edilmektedir. Çalışmada şu sorulara yanıt aranmaktadır: Anan Ben David’in hayatı ve teolojik görüşleri nelerdir? Sefer ha-Mitsvot eseri, Karay Yahudiliğinin hukuk anlayışına nasıl yön vermiştir? Anan’ın Rabbinik Yahudilik’ten kopuşu, dönemin Yahudi cemaatlerinde nasıl yankı uyandırmıştır? Ayrıca, Anan’ın teolojik görüşleri ve Rabbinik Yahudilik’ten kopuşu üzerinde Abbâsî Hânedanlığı’nın sosyal, politik ve dinî ortamı ne ölçüde etkili olmuştur? Son olarak, Anan Ben David’in Rabbinik Yahudilik’ten kopuşunun dönemin Yahudi cemaatleri üzerindeki yankıları ve Abbâsî Hânedanlığının koşulları tarafından nasıl şekillendirildiği tartışılacaktır. Anan’ın liderliği yalnızca Karay Yahudiliğini kurmakla kalmayıp, Yahudi toplumundaki dinî otorite anlayışını derinden etkilemiştir. Bu çalışma, Anan Ben David’in Yahudi tarihinde nasıl bir dönüm noktası oluşturduğunu ve Karay Yahudiliği üzerindeki kalıcı etkilerini anlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Reform, Rabbinik, Karay Yahudiliği

* ORCID: 0009-0009-0245-1482, Elfdemr809@gmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

II. Oturum / Session II : 10.00 – 11.30

SALON I

Türkiye’de Dinler Tarihi Alanında 2020-2025 Yılları Arasında Yapılan Yüksek Lisans Tezleri

Serhat Kahveci* / Kocaeli Üniversitesi

Dinler Tarihi, yeryüzünde var olmuş olan dinleri inceleme konusu yapan bilim dalıdır. Bu çalışmanın konusu, Türkiye’deki üniversitelerde yapılan Dinler Tarihi çalışmaları olacaktır. Ülkemizde, Dinler Tarihi alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin sayıca fazla olması sebebiyle, çalışma 2020 yılının Ocak ayının 15’i ile 2025 yılının Ocak ayının 15’i arasında tamamlanan yüksek lisans tezleri ile sınırlandırılacaktır. Araştırma yapılırken Dinler Tarihi, Dinler, Tarih-i Eryan, Yeni Dini Hareketler, anahtar kavramları referans alınacaktır. Araştırmanın veri kaynaklarını, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’nin internet sayfasında yer alan açık ve izinli yüksek lisans tezleri oluşturacaktır. Ülkemizde son yıllarda lisansüstü eğitim oranı ve buna bağlı olarak lisansüstü tezlerin sayısı artmaktadır. Bu noktadan hareketle, Dinler Tarihi alanında yapılan çalışmaların da artış gösterdiği düşünülmektedir. Bu bakımdan Türkiye’de Dinler Tarihi’nin seyrini inceleyip analiz eden çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışma, son beş yılda Dinler Tarihi alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin analizinin yapılabilmesi, hangi konuların ilgi gördüğünün tespit edilebilmesi ve yine Dinler Tarihi alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin tarihsel seyrinin tespiti açısından önem arz etmektedir. Ayrıca yapılan çalışmaların incelenerek ulaşılan verilerin sunulmasının, Dinler Tarihi alanında yapılacak olan yeni tez çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir. Çalışmanın amacı Dinler Tarihi alanında 2020 Ocak ayının 15’i ile 2025 Ocak ayının 15’i arasında tamamlanan yüksek lisans tezlerinin incelenmesidir. Bu kapsamda, ulaşılabilecek olan verilerle son beş yılın yüksek lisans tez çalışmalarının konuları, tarihsel seyri ve incelenecek olan diğer sonuçların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu noktada çalışma konuya dair veriler sunma ve değerlendirmeler yapma amacı taşımaktadır. Yukarıda belirtilen sınırlılıklar çerçevesinde, ilgili kriterleri taşıyan yüksek lisans tezleri tespit edilecek, doküman analizi yöntemi ile incelenecektir. Tezler, yayınlandığı “üniversite, enstitü, ana bilim dalı, yıl, yazar cinsiyeti, danışman unvan, yazım dili, sayfa sayısı, konu” gibi değişkenlere göre analiz edilecektir. Verilerin istatistiksel analizleri SPSS 26 programı kullanılarak yapılacaktır. Ayrıca değişkenlerin yoğunluk haritaları MAXQDA 24 programı ile görselleştirilecektir. Ulaşılabilecek muhtemel sonuçlar Türkiye’de son beş yılda Dinler Tarihi alanında yapılan çalışmaların artış göstermesidir. Yine Türkiye’de Dinler Tarihi alanında yapılan yüksek lisans tez çalışmalarının gelişme göstermesi, farklı yöntemlerin kullanılması ve diğer dinlere dair yapılan çalışmaların yelpazesinin genişlemesi ulaşılabilecek muhtemel sonuçlar arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Yüksek Lisans Tezleri, Ulusal Tez Merkezi, Doküman Analiz Yöntemi.

* ORCID: 0009-0004-7236-6666, serhat_4276@hotmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

II. Oturum / Session II : 10.00 – 11.30

SALON II

Tefsirde İbn İshâk Tarikinin Hadis Tekniği Açısından Değerlendirilmesi

Abdullah Çan* / Marmara Üniversitesi

Rivayete dayalı tefsir literatürü büyük oranda Hz. Peygamber, sahabe ve tâbiînin sözlerinden müteşekkildir. Bu eserlerdeki rivayetler -genellikle-, muhaddisler tarafından geliştirilen isnad yöntemi ile tahrir edilir. Bu alanda telif edilen ilk eserlerin Abdurrezzâk, Süfyân es-Sevrî, Taberî, İbnü'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim gibi hadisçi yönleri de ağır basan âlimlerin kaleminden çıkmış olması, isnad yönteminin bu eserlerde yerleşmesini sağlamıştır. Sahabe içerisinde Abdullah b. Abbâs, tefsir eserlerinde hassaten rivayete dayalı musannefâtta kendisine en çok atıf yapılan isimdir. İbn Abbâs'tan menkul tefsir rivayetlerinin bazı meşhur tarikleri vardır. Bu tarikler genellikle medâr râvilerin ismiyle anılır. İbn Cüreyc, Dahhâk, Ebû Sâlih, Kelbî, Süddî ve Atiyye tarikleri bunlar arasında en meşhur olanlarıdır. İbn Abbâs'ın tefsir rivayetlerinde başvurulan diğer meşhur bir tarik, ilk siyer müelliflerinden olan Muhammed b. İshâk'a atfedilir. Bu tarik vasıtasıyla Taberî, İbnü'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim gibi müellifler çok sayıda rivayet tahrir etmişlerdir. İbn Hacer ve Suyûtî bu tarik hasen olarak isimlendirmiş ve bu isimlendirme sonraki kaynaklarda kendine sıkça yer bulmuştur. Bu çalışmada İbn Abbâs'ın tefsir rivayetlerinin tahrir edildiği İbn İshâk tarikinin hadis tekniği açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu tarikin hasen olarak isimlendirilmesinin cerh-ta'dîl kriterleriyle uyumluluğu çalışmanın temel problemidir. Taberî'nin *Câmiu'l-beyân*'ında İbn İshâk vasıtasıyla tahrir edilen 1000 küsur rivayet ve bunların onlarca tariki vardır. Bundan dolayı bu çalışma *Câmiu'l-beyân*'da İbn İshâk'tan nakledilen İbn Abbâs rivayetlerinin en meşhur tarikiyle sınırlandırılmıştır. Bu tarik şu şekildedir: "İbn Abbâs→İkrime veya Saîd→Muhammed b. Ebî Muhammed→İbn İshâk→Seleme b. Fazl→İbn Humeyd". Çalışma neticesinde bu tarik hakkında verilen hükümlerin muhaddislerin kriterleriyle uyuşup uyuşmadığı test edilebilecektir. Ayrıca bu tarik özelinde senedler üzerinden yapılan bir okumayla erken dönem tefsir- hadis ilişkisinin sıhhatine dair bazı çıkarımlar yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Tefsir, İbn Abbâs, İbn İshâk, Hasen.

* ORCID: 0000-0002-7812-5917, abduallahcan@ibu.edu.tr

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

II. Oturum / Session II : 10.00 – 11.30

SALON II

İbn Abbâs'ın Kadın Talebeleri Bağlamında Rivayet Ağları ve Ağ Analizleri

Erkam Görücüoğlu* / Marmara Üniversitesi

Hadis ilminde müksirûndan kabul edilen, Hadis, Tefsir ve Fıkıh birikimi ile de dikkat çeken İbn Abbâs'ın hadis rivayet sisteminde önemli bir yeri vardır. İbn Abbâs'ın genç sahâbîlerden olması sebebiyle Hz. Peygamber'in yanı sıra pek çok sahâbeden de ilim öğrenmiş ve ilmin sahâbeden tâbiîn nesline intikalinde önemli bir rol oynamıştır. Sahâbe-tâbiîn arasındaki geçiş temsil etmesi sebebiyle de ayrıca önemli bir şahsiyet olan İbn Abbâs'ın hem talebe sayısı hem de rivayet sayısı oldukça fazladır. Hz. Peygamber'in İbn Abbâs hakkındaki duası, ilmi derinliği, Ehl-i beyt'ten olması ve kadın hocalardan hadis nakletmesi gibi karineler göz önüne alındığında onun talebe çeşitliliğinin yoğun olacağı anlaşılabilecektir. İbn Abbâs'tan hadis nakleden râviler arasında kadın talebelerinin de var olduğu görülmektedir. Kadın râvilerin hadis semâi ve nakli konusu ise muhtelif araştırmalara konu olmuş ve kadın râvilerin hadis rivayet sisteminde kendilerine yer bulabilme imkanlarının hadis rivayetinin sistematikleşmesi meselesiyle bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise öncelikle geniş bir tarama yapılarak tüm talebeleri arasında kadın olanlar tespit edilecektir. Sonrasında kadın talebelerinin kendisinden naklettiği rivayetlerin isnadları tespit edilecek ve ilgili isnadlar veri olarak işlenecektir. Ardından kadın râvilerin hicrî birinci asır itibarıyla hadis rivayet ağındaki durumları İbn Abbâs ve talebeleri bağlamında ele alınacaktır. Ayrıca tespit edilen kadın râviler ve rivayetleri Gephi programı kullanılarak “İbn Abbâs – Kadın Talebeleri” formundaki isnadlar açılarak rivayet ağı oluşturulacak, analizleri yapılacak ve rivayetlerin eserlere intikaline değinilecektir. Oluşturulacak ağ haritası üzerinden kadın talebelerinin İbn Abbâs'tan naklettikleri hadislerin isnadları ağ analizine tabi tutulacak ve rivayetler takip edilebilecektir. Ağ haritasında kümeleşen râvi grupları, düğümler ve yoğunlukları, farklı veriler sunan düğümler ve ağda öne çıkan özelliklere değinildikten sonra ağın frekans ayarları hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: İbn Abbâs, Kadın Râviler, Sistematik Rivayet, Ağ Analizi, Gephi.

* ORCID: 0009-0002-6076-9770, erkamgorucuoglu@gmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

II. Oturum / Session II : 10.00 – 11.30

SALON II

Nesâî'nin *es-Sünen*'deki Rivayetlere Eleştirileri ve Şarih İtyûbî'nin Bu Eleştirilere İtirazları

Muhammed Sadık Özbek* / Marmara Üniversitesi

Bu çalışma, *Sünen-i Erbaa* müelliflerinden Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sünen*'inde yer verip çeşitli gerekçelerle zayıf ya da tartışmalı bulduğu rivayetlere dair eleştirilerini tespit etmeyi, ardından çağdaş hadis şarihlerinden Muhammed b. Ali el-İtyûbî'nin (ö. 2020) *Zahîretü'l-ukbâ* adlı eserinde, Nesâî'nin söz konusu eleştirilerine nasıl ve hangi gerekçelerle itiraz ettiğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Hadis ilminin temel meselelerinden biri, rivayetlerin sıhhat durumunun tespiti ve bu sürecin nasıl geliştiğidir. Bu bağlamda müelliflerin eserlerine aldıkları rivayetleri hangi yöntemlerle değerlendirdikleri ve bu değerlendirmelerin sonraki dönem şarihlerince nasıl karşılandığı, hadis literatürünün yorum geleneğini anlamak açısından önemlidir. *Sünen-i Erbaa* müelliflerinden olan Nesâî, *es-Sünen*'de naklettiği 144 rivayeti çeşitli gerekçelerle eleştirmiştir. Bu eleştirilerin bir kısmı *munkatı* ve *mürsel* gibi sened yapısıyla ilişkiliyken, bir kısmı ise rivayetlerin diğer hadislerle teâruz etmesi gibi metne dair gerekçelere dayanmaktadır. Eleştirilen bu rivayetlerden bazılarında *es-Sünen* şarihlerinden İtyûbî'nin, Nesâî'ye açıkça itiraz ettiği ve hadislerin sahih olduğunu savunduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda, 58 rivayette şarihin müellifle ihtilafa düştüğü belirlenmiş ve bu itirazlarını ravilerin güvenilirliğini savunma, hadisin farklı tariklerden mütâbaâtına vurgu, cem' yöntemiyle rivayetler arasını te'lîf ve nüsha farklılıklarına dikkat çekme olmak üzere dört temel gerekçeye dayandığı görülmüştür. Nitekim İtyûbî, 23 hadiste eleştirilen ravilerin aslında güvenilir olduğunu belirtmekte, 40 rivayette ise hadisin farklı tariklerle desteklendiğini öne sürmektedir. 3 rivayetteki eleştirinin, cem' ve te'lîf yöntemleriyle giderilebileceğini savunurken, 2 rivayetteki eleştirinin ise bazı *es-Sünen* nüshalarında yer almamasını, Nesâî'ye aidiyetlerini şüpheli hâle getiren bir unsur olarak değerlendirmektedir. Çalışmada, İtyûbî'nin bu dört başlık altındaki değerlendirmeleri örnekler üzerinden analiz edilerek, klasik münekkitlerle çağdaş şarihler arasındaki yöntemsel farklılıklar ortaya konulmaktadır. Bu analiz, başta şerhler olmak üzere hadis ilminin durağan bir disiplin değil, dinamik ve sürekli değişen bir düşünce alanına sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışma, hadis şerh geleneğinde zayıf veya tartışmalı rivayetlerin kazandığını anlamı ortaya koyarak, şarih-müellif ilişkisi üzerinden dinî metinlerle kurulan yorum geleneğine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Nesâî, İtyûbî, Şarih, Eleştiri.

* ORCID: 0000-0003-4069-9509, sadik.ozbek@marmara.edu.tr

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

II. Oturum / Session II : 10.00 – 11.30

SALON III

Gazzâlî Düşüncesinde Bir Ara Alemden Söz Edilebilir Mi: Gazzâlî'nin İşrâkî Düşünceyle İlişkisi Bağlamında Bir Mesele

Burak Veysel Erman* / Yalova Üniversitesi

Ebû Hâmid el-Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) eserlerinde sıklıkla mülk-melekût ve şehâdet-gayb âlemleri ayrımına rastlanır. Bununla birlikte Gazzâlî, zaman zaman ceberût âleminden de bahsederek bu ayrımı üçlü bir yapıya dönüştürmüştür. Bu çalışma, Gazzâlî'nin ceberût âlemi kavramının, sonrasında İşrâkî düşünce ve Ekberî gelenekte hayâl/misâl âlemi olarak adlandırılan bir ara âlem fikriyle benzerlik gösterip göstermediğini ele almaktadır. Ayrıca Gazzâlî'nin bu fikrinin, manevi deneyimlerin ve peygamberlik gibi önemli meselelerin açıklanmasında nasıl bir rol oynadığına değinmektedir. Literatürde bu konuda erken dönemlerden itibaren farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Wensinck (1933), ceberût âleminin Gazzâlî'nin düşüncesinde sınırlı bir yere sahip olduğunu savunurken, Gardet (1960) bu âlemi doğrudan hayâl âlemiyle özdeşleştirmiştir. Nakamura (1994) ise ceberût âlemini insan zihniyle sınırlı bir varlık alanı olarak değerlendirmiştir. Son yıllarda Gazzâlî çalışmalarındaki revizyonist yaklaşımlar ve İşrâkî düşüncedeki hayâl/misâl âlemine dair yapılan çalışmalar, bu kavramın yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır. Gazzâlî'nin ceberût âlemi kavramı, onun eserlerinde bulunduğu bağlamlarla birlikte incelendiğinde, bu âlemin sadece bireysel manevi deneyimlerin değil, peygamberlik tecrübesinin de açıklanmasında kilit bir rol oynadığı görülmektedir. Gazzâlî, ceberût âlemiyle hayâl yoluyla elde edilen bilgilere yönelik eleştirilerini korurken, bu bilgilerin yer bulabileceği bir varlık sahası tanımlamış ve böylece felsefi nübüvvet anlayışını yeniden yorumlamıştır. Ceberût âlemi, insan nefsinin ve melekler gibi manevi varlıkları kapsayan geniş bir varlık alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, Gazzâlî'nin ceberût âlemi fikrini, onun genel düşünce ağı içerisinde yeniden değerlendirmektedir. Ceberût âlemi, hem manevi deneyimlerin hem de peygamberlik gibi kavramların sağlam bir zeminde ele alınmasını sağlamaktadır. Ayrıca Gazzâlî'nin bu fikri, İslam düşünce tarihinde farklı gelenekler arasında süreklilik ve dönüşüm bağlamında önemli bir köprü sunmaktadır. Gazzâlî'nin felsefi ve teolojik görüşleri, hem İşrâkî hem de Ekberî düşünce ile olan dolaylı ilişkisi sayesinde, düşünce tarihindeki etkileşimlerin daha derinlikli bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Felsefesi, Gazzâlî, İşrâkîlik, Misal Âlemi, Ceberût.

* ORCID: 0000-0002-3475-4957, ermanveysel@gmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

II. Oturum / Session II : 10.00 – 11.30

SALON III

Sühreverdî’de Nefs Kavramı

Sema Güler* / Çankırı Karatekin Üniversitesi

Felsefe tarihinde filozoflar beden ve bedenın yetkinliğı, nefis ve nefsin yetkinliğı konularında değışik görüşler ortaya atmışlardır. Ayrıca nefsin bedeni ve dış dünyayı algılaması konusunda da görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler felsefe tarihi boyunca aktarılmaya devam edilmiştir. İlk çağ felsefesinden günümüzdeki filozoflara kadar beden ve nefis hakkında ortaya atılmış problemler ve bu problemlere çözümler getirmeye çalışılmıştır. Filozofların büyük bir çoğunluğu nefsi bedene yaşam kaynağı olarak görmüşlerdir. Nefs denilen kavram çoğu filozofta hayatın başladığı, yaşamın canlılığa kavuştuğı bir kuvvettir. İttirici ve harekete geçirici olan bu kuvvet insana ve insanın ruhuna bir farkındalık yaratmaktadır. Farkındalığın insana verdiği güçle insan çevresini ve evreni hem anlamakta hem de anlamlandırmaktadır. Sühreverdî’de de nefis insanın Nurlar Nuru’ndan kopup gelen ve insanın Nurlar Nuru ile iletişimde aracı rol oynayan bir güçtür. Nefs Nurlar Nuru’ndan kopup geldiğı için bir nurdur fakat bedenle ilişkisinden dolayı yetkinlik bakımından eksiktir. Sühreverdî’de insan bu eksikliği hissettiğı an kendinin ve iç dünyasının farkındalığını yaşamaktadır. İç dünyasından gelen bu eksiklik insanı Nurlar Nuru’nu yani geldiğı ana vatanını aramaya yönlendirmektedir. İslam felsefesinde nefis-insan ve insanın nefis aracılığıyla evreni anlaması gibi konular çalışılmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Sühreverdî de nefis ve nefsin özellikleri irdelenmiştir. İshrâk felsefesinin kurucusu olan Sühreverdî de nefis ruhanî bir cevher olarak görülmüştür. Bedenin içinde hapsolan nefis bu tutsaklıklardan kurtularak asıl vatanından kopup geldiğı yer olan Nurlar Nuru’na dönmek istemektedir. Çünkü nefis, Sühreverdi için cisimsiz bir cihettir. Çalışmada Sühreverdî’nin nefis görüşlerinin temelini oluşturan varlık felsefesi ele alınacak daha sonrasında da nefis ve nefsin çeşitlerine değinilerek insan anlayışı irdelenecektir.

Anahtar kelimeler: Felsefe, Sühreverdî, Nefs, İnsan, Evren.

* ORCID: 000-0000-2025-64-470, Sema_segmen1990@hotmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

II. Oturum / Session II : 10.00 – 11.30

SALON III

Spinoza’da Peygamberlik ve Mucize

İsmail Taha Soygür* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Baruch Spinoza (1632-1677), Tanrı, din ve ahlak üzerine geliştirdiği özgün fikirleriyle Batı felsefesinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle “Theologico-Political Treatise” (Teolojik-Politik İnceleme) adlı eserinde peygamberlik ve mucize kavramlarına dair yaptığı eleştirel değerlendirmeler, dinin geleneksel dogmalarına farklı bir bakış açısı sunar. Bu bağlamda, Spinoza’nın peygamberlik ve mucizeyi nasıl tanımladığı ve bu kavramların onun Tanrı ve doğa anlayışıyla nasıl ilişkilendirildiği incelenecektir. Spinoza’ya göre peygamberlik, Tanrı’nın doğrudan müdahalesinin bir sonucu değil, insanın hayal gücü ve sezgi yeteneğinin bir tezahürüdür. Peygamberler, doğa yasalarını anlamada diğer insanlara kıyasla daha gelişmiş bir kavrayış ve hayal gücüne sahiptir. Bu yaklaşım, peygamberlik olgusunu doğaüstü bir olay olmaktan çıkarıp doğal bir yetkinlik olarak ele alır. Spinoza, Musa ve İsa gibi peygamberlerin mesajlarını, toplumsal düzeni sağlamak ve ahlaki öğretileri yaymak amacıyla tarihsel bağlamda geliştirilmiş pratik rehberler olarak görür. Spinoza, mucizelerin doğa yasalarını ihlal ettiği görüşüne karşı çıkar. Ona göre doğa yasaları, Tanrı’nın değişmez ve evrensel iradesini ifade eder. Bir olayın mucize olarak değerlendirilmesi, genellikle o olayın doğa yasaları çerçevesinde henüz açıklanamamış olmasından kaynaklanır. Spinoza, mucizeleri doğanın düzeniyle çelişen olaylar olarak değil, insanlara Tanrı’nın büyüklüğünü kavramada yardımcı olabilecek işaretler olarak görür. Spinoza’nın düşünce sisteminde peygamberlik ve mucize kavramları, dinin akılla uyum içinde yorumlanması gerektiği fikrini destekler. Ona göre dinin temel amacı, bireyleri ahlaki bir yaşam sürmeye teşvik etmek ve toplumsal barışı sağlamaktır. Bu nedenle, peygamberlik ve mucize gibi kavramlar, insanları Tanrı’yı ve doğayı daha derinlemesine anlamaya yönlendiren araçlar olarak değerlendirilebilir. Spinoza’nın bu yaklaşımı, dini dogmalara değil, insan akli ve sezgisiyle elde edilen bilgiye dayalı bir inanç anlayışını savunur. Spinoza’nın peygamberlik ve mucizeye dair eleştirileri, modern dönemde dinin metafizik unsurlardan arındırılarak rasyonel bir temele oturtulmasına katkı sağlamıştır. Onun bu görüşleri, dini fenomenlerin tarihsel ve doğal bağlamlarıyla ele alınması gerektiğine işaret eder ve modern dini düşüncenin gelişimine önemli bir zemin hazırlar. Sonuç olarak Spinoza’nın peygamberlik ve mucize anlayışı, onun Tanrı, doğa ve insan arasındaki ilişkiyi bütüncül bir bakış açısıyla ele alan felsefesinin bir parçasıdır. Bu yaklaşım, dini öğretilerin akıl ve bilim ışığında yeniden değerlendirilmesi gerektiğini vurgular.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Spinoza, Peygamberlik, Mucize.

* ORCID: 0009-0006-0796-0305, soygurismailtaha@gmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

III. Oturum / Session III : 12.00 – 13.30

SALON I

Fenomenolojik Psikolojinin Çeşitliliği ve Din Psikolojisi Bağlamında Potansiyelleri: Todres'in Bedenlenmiş Yaşam Dünyası Yaklaşımı Örneği

İzzettin Aklan* / Dokuz Eylül Üniversitesi

Psikoloji, bilimsel bir disiplin olarak kabul edildiği 1879 yılından bu yana çok sayıda teori ve yaklaşım geliştirmiştir. Pozitivist bilim anlayışının etkisi altındaki yapısalcılık ve davranışçılık akımlarının nesnel ve ölçülebilir olgulara odaklanma eğilimi, psikolojinin metodolojik temelini büyük ölçüde belirlemiştir. Ancak disiplinin bu yönelimi, insan deneyiminin öznel ve bütüncül doğasını göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştirilmiş, bu da disiplinin yöntemlerini ve kuramsal çerçevesini yeniden değerlendirme ihtiyacını doğurmuştur. Önce Gestaltçılar, ardından hümanistik psikologlar, fenomenolojinin insanı bütüncül bir şekilde ele alma potansiyelinden yararlanarak, psikolojide insan merkezli ve bütüncül bir bakış açısının gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır. Nitekim fenomenolojinin barındırdığı bu potansiyel 1970'lerde Giorgi tarafından, psikolojinin bilimsellik kaygısı gözetilerek, "betimsel fenomenolojik yaklaşım" olarak psikolojiye uyarlanmıştır. Giorgi, bu yöntemiyle hem ampirik psikolojiye eleştirel tavır benimsemiş hem de bireyin deneyimlerinin özünü betimlemeye odaklanarak daha bütüncül bir perspektif kazandırmayı amaçlamıştır. Giorgi'nin öncülüğünde şekillenen bilimsel fenomenolojik psikoloji geleneği, psikolojiyi disiplinler bir çerçeveye oturtmuş; bu gelenek, zamanla yorumlayıcı, hermenötik, varoluşsal analiz ve bedenlenmiş yaşam dünyası yaklaşımı gibi farklı yönelimlerle daha da zenginleşmiştir. Bu bağlamda, özellikle Les Todres'in; Giorgi, Gadamer ve Gendlin'in yaklaşımlarından esinlenerek geliştirdiği "*Bedenlenmiş Yaşam Dünyası Yaklaşımı*", deneyimi yalnızca zihinsel süreçler üzerinden değil "daha fazlası" unsurların yani beden, duygu ve çevresel bağlamın bir bütün olarak varoluş üzerindeki etkilerini merkeze alarak ele almasıyla dikkat çekmektedir. Bu vesileyle çalışmamızın temel amacı, fenomenolojik psikolojinin sunduğu metodolojik çeşitliliğe dikkat çekmek ve Todres'in yaklaşımını din psikolojisi bağlamında değerlendirmektir. Zira bu yaklaşım, bireyi bedensel ve ilişkisel bağlamlarla iç içe geçmiş bir varlık olarak ele almasıyla, din psikolojisi ve manevi danışmanlık alanlarında bireyin öznel deneyimlerini anlama çabalarını derinleştirme potansiyeli taşımaktadır. Böylece manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde, bireylerin inançları ve deneyimlerinin yaşam dünyaları ve bedenleriyle ilişkilendirilmesi, daha empatik ve etkili bir yaklaşım geliştirilmesine katkı sağlayabilecektir. Böylelikle fenomenolojik psikolojinin modern yönelimleriyle din psikolojisi arasında teorik ve metodolojik bir bağlantı kurulmasına odaklanan bu çalışma, ağırlıklı olarak yabancı kaynaklara dayalı bir literatür taramasıyla hazırlanmıştır. Çalışmanın önemi ise Türkiye'de fenomenolojik psikolojinin genellikle Giorgi'nin betimsel yöntemi veya Smith'in yorumlayıcı (IPA) fenomenolojik analiziyle sınırlı şekilde uygulanmasına karşın, fenomenolojik çeşitliliğin vurgulanmasında yatmaktadır. Nihai olarak, çalışmada, fenomenolojik psikolojinin metodolojik çeşitliliğinin, din psikolojisinin teorik gelişimine katkı sağlayabileceği ve bu iki alanın karşılıklı olarak birbirini besleyebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Les Todres, Bedenlenmiş Yaşam Dünyası Yaklaşımı.

* ORCID: 0009-0002-7929-0524, izzettin.aklan@ogr.deu.edu.tr

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

III. Oturum / Session III : 12.00 – 13.30

SALON I

Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Dindarlık

Seda Nur Bulutlu* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Obsesif kompulsif bozukluk (OKB), bireyin sürekli olarak zihnine gelen, istem dışı ve rahatsız edici düşünceler, dürtüler veya imgelerle (obsesyonlar) karşı karşıya kaldığı; bu sıkıntıyı hafifletmek ya da kontrol altında tutmak için tekrarlayıcı davranışlar veya zihinsel eylemler (kompulsiyonlar) gerçekleştirdiği psikiyatrik bir rahatsızlıktır. Obsesif kompulsif bozukluk birçok sebepten kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. OKB’de temel mesele istenmeyen bir düşüncenin zihne gelmesi değil, bu düşüncenin neden sürekli ve yoğun bir şekilde zihinde yer etmeye devam ettiğidir. Bu durum bireyin günlük yaşamını, işlevselliğini ve ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Obsesif kompulsif bozukluk ve dindarlık arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Bu ilişki daha çok dini obsesyonlar ve kompulsiyonlar açısından önem taşır. Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda bu iki kavram arasındaki ilişki hem olumlu hem olumsuz yönde çeşitli bulgularla ele alınmıştır. Obsesif kompulsif bozukluk her dindarda ortaya çıkmadığı gibi, biyolojik, genetik, nörolojik veya kişilik özellikleri vb. durumlara bağlı olarak da gelişebilmektedir. Eğer bireyde OKB’ye yatkınlık varsa ve dindarlık özelliği baskınsa bu rahatsızlık dindarlık üzerinden şekillenebilmektedir. Dindar bireylerde, günah işleme, dini kurallarda ihlal veya kutsal değerlere zarar verme gibi düşünceler yoğun kaygı duymalarına neden olabilir. Dinî içerikli OKB’de yaygın olarak Tanrı’ya ve dinî öğelere karşı saygısızlık, itikadi hususlarda şüpheye düşme, ibadetlere hazırlık ve ibadet esnasında ortaya çıkan obsesyonları; dua ve tekrar etme, tövbe etme, temizlik ritüelleri, ibadetlerin ifasında ortaya çıkan kompulsiyonlar takip etmektedir. Dikkate alınması ve göz ardı edilmemesi gereken bu rahatsızlığın tedavileri mevcuttur. Bu bildiride obsesif kompulsif bozukluğun dindarlık ile ilişkisi ve tedavi yöntemleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca bireylerin günlük hayatta dini inançlarının obsesif kompulsif semptomlarla nasıl etkileştiği ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Obsesyon, Kompulsiyon, Dindarlık, Ruh Sağlığı.

* ORCID: 0009-0002-1629-1466, 2311711005@ogrenci.ibu.edu.tr

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

III. Oturum / Session III : 12.00 – 13.30

SALON I

Değerler Eğitiminin Okullardaki Yeri ve Müstakil Bir Ders Olarak Gerekliği Üzerine Bir İnceleme

Halime Tokgöz* / Mersin Üniversitesi

Rabia Abuzar* / Marmara Üniversitesi

Değer, evrensel bir kavram olmasının yanı sıra her kültür açısından farklı anlamlar ifade etmesinden dolayı öznel bir kavram olarak da ele alınabilir. Genel olarak bakıldığında bir toplumun yapı taşı oluşturulan maddi ve manevi öğeler bütünü olarak tanımlanır. Sorumluluk bilinci, duyarlılık, dürüstlük, adalet, hoşgörü gibi kavramlar, değerlerin temel örnekleridir. Değer eğitimi ise bu değerleri gelecek nesillere aktarmayı sağlayan önemli bir araçtır. Bu bağlamda, değerler eğitimi toplumsal huzurun sağlanmasında ve değerlerin nesiller boyu devam etmesinde önemli bir yere sahiptir. Aile bu değerler aktarımının temelini oluştursa da değerler eğitimi, bireyin genişleyen sosyal çevresiyle birlikte okullarda da yer almalıdır. Aksi takdirde istenilen başarıya ulaşılamayacaktır. Okullara bu görev bilinci yüklenmediğinde bütün sorumluluk ailede toplanacaktır. Fakat değerler eğitimi sadece aile ile sınırlamak doğru bir yaklaşım olmaktan uzaktır. Bunun yanlış olmasının sebebi, bütün ebeveynlerin bilinç ve eğitim düzeylerinin eşit olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu farklılık, çocuklara verilen değer eğitiminde de eşitsizliklere yol açabilir. Dolayısıyla eğitimde eşitliği yakalayabilmek için okullarda sistemli bir şekilde değerler eğitimi verilmelidir. Bu sistemi sağlayabilmek için de hayat bilgisi, sosyal bilgiler gibi derslerin içeriğinde bulunan değerler eğitiminin yanı sıra müstakil bir ders olarak da müfredatta bulunması gerekmektedir. Değerler eğitiminin hangi yaşta başlaması gerektiğini ve bu görüşlerin temellerini daha iyi anlayabilmek için, tarih boyunca ortaya konulmuş bazı gelişim kuramlarından faydalanmak gerekmektedir. Bu kuramlar, çocukların değerleri kavrama ve içselleştirme süreçlerini daha iyi açıklayarak etkili bir değerler eğitimi programının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılacak olup değerler eğitiminin önemi ve okullardaki yeri incelenecek, sonrasında ise değerler eğitiminin ilkökul düzeyinde diğer derslerin içerisinde bulunan kısımlarına ek olarak müstakil bir ders şeklinde yer almasının gerekliliği gelişim kuramları ile temellendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, Değerler, Değerler eğitimi, ilkökul.

* ORCID: 0009-0002-5542-2801, halimetokgozz@gmail.com
* ORCID: 0009-0009-3649-0922, rabiaabuzarr@gmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

III. Oturum / Session III : 12.00 – 13.30

SALON II

Zâhid Kevserî'nin Yedi Harf Bağlamında Kıraat İhtilaflarına Dair Görüşleri

Müslim Şengüloğlu* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Zâhid Kevserî, Kafkasya'dan göç etmiş çerkez asıllı bir aileye mensuptur. 1879'da Düzce'nin Hasan Efendi Köyü'nde doğmuştur. Babasının müderris olması ilmî bir ortamda yetişmesini sağlamıştır. İptidaiye ve Rüştiyeyi Düzce'de okumuş yüksek öğrenimini İstanbul'da tamamlamıştır. Dönemin önde gelen âlimlerinden de özel dersler ve icazetler almıştır. Zâhid Kevserî, 20. Yüzyıl'ın dini, siyasi, sosyal ve iktisadi açıdan en sorunlu olduğu bir döneminde yaşamış, son şeyhülislam vekili, Türkiye, Mısır, Suriye'de yaşamış ve bu bölgelerde birçok alimle görüşmüş, temel islami ilimler içerisinde yer alan hadis, tefsir, fıkıh, kıraat gibi birçok alanda eser telif etmiş, görüşleriyle İslam beldelerinde tanınmış büyük bir alimdir. Çalışmanın genel amacı, çok yönlü ilmi bir kimliğe sahip olan Zâhid Kevserî'nin kıraat ilmi içerisinde oldukça önemli bir yer tutan ve başlangıcından günümüze kadar İslam alimleri tarafından tartışılan "yedi harf" bağlamında kıraatlerin Kur'an'iliği, kıraatlerin mütevatirliği ve Hz. Peygamber efendimizin vefatından önce Cebrail (a.s.) ile yapmış olduğu son arzada kıraatlerin durumu hakkındaki görüşlerine yer vermektir. Kevserî'nin kıraat ilmi içerisinde yer alan bu konulara dair görüşleri, yaşadığı yüzyılın ilmi açıdan en çalkantılı olduğu bir döneminde, özellikle oryantalist saldırıların ana merkezi haline gelen Kur'an tarihi ve kıraat ilmi alanında kendine has görüşleriyle beraber hem geleneğe sadık kalması hem de çağdaş ilmi bir metodolojinin benimsenmesi açısından önem arz etmektedir. Bahsedilen hususlarda geçmişten itibaren İslam alimlerinin görüşleri ve yaşadığı dönem üzerinden Kevserî'nin görüşlerinin değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Araştırmamızda nitel bilgilendirme tekniğine başvurulmuş olup, bu noktada Kevserî'nin Kur'an tarihi ve kıraat ilmi hakkındaki görüşlerinin yer aldığı *Makâlâtü'l-Kevserî* isimli eserinden istifade edilmiştir. Kevserî, Kıraat ilmi alanında "*el-Medhalü'l-Amm li-Ulumi'l-Kur'an*" adlı iki ciltlik müstakil bir eser telif etmiş olsa da günümüze ulaşmadığı, kayıp olduğu yönünde bir bilgi mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Kıraat İlmi, Arza, Mütevatir, Yedi Harf.

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

III. Oturum / Session III : 12.00 – 13.30

SALON II

İbn Kesîr Tefsîri'nde Kıraat İlmî Açısından Yedi harf Meselesinin İşlenişi

Cafer Zeyrekli* / Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Kıraat ilminin temel meselelerinden olan yedi harf meselesi bilindiği gibi alimler arasında çokça tartışılmış ve halen tartışılmaya devam eden bir konudur. Böylesine önemli olan bir konuda, sahih hadis kaynaklarına vâkıf olan ve hadis konusunda yaptığı çalışmalar ve yazdığı eserlerle uzmanlığını kanıtlayan müellifimizin kıymetli eleştirileri ve yorumları gerçekten önem arz etmektedir. Kur'ân'ın yedi harf üzerine inzâli, Hz. Peygamber'den gelen sahih hadislerle sabit olmuştur. Fakat mahiyetinin ne olduğu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sebepten âlimler arasında bu konu hakkında fikir birliği oluşmamıştır. Bu hususta araştırma yapanların beyanına göre yaklaşık kırk kadar görüş ileri sürüldüğü fakat birçoğunun mesnetsiz görüşler olduğu ayrıca bu görüşlerin birçoğunun küçük farklarla birlikte birbirine benzediği bildirilmiştir. Bazı âlimler yedi harfin Kur'ân kıraati ile ilgili olmadığını, sadece anlamla ilgili olduğunu, yani tefsir konusu olduğunu iddia ederken, diğer bazıları yedi harften kastedilenin, okuyuş tarzı anlamında "yedi kıraat" olduğunu iddia etmişler, bazıları ise; kendisiyle neyin kastedildiğinin anlaşılması mümkün olmayan bir kavram olarak tanımlamışlardır. Diğer bazıları yedi harfi; Arap kabilelerinden yedisinin lehçesi, bazıları da aynı mânâyı ifade eden eş anlamlı kelimelerin birbirlerinin yerine konarak okunması şeklinde tarif etmişlerdir. İbn Kesîr; Yedi Kıraatla ilgili, âlimlerimizin pek çoğunun görüşünün; yedi kurrâya nispet edilen yedi kıraatin, sahâbîlerin okuduğu ve daha büyük farklılıklar arz eden bu yedi harf olmadığını, bu kıraatlerin o harflerden sadece birine râci olduğunu ki onun da Hz. Osman'ın mushafının içerdiği kıraatler olduğunu bildirmiştir. O nedenle bu bildiride İbn Kesîr'in yedi harfle ilgili görüş ve değerlendirmeleri amaç edinilmiştir. Bu şekilde İbn Kesîr'in yedi harf meselesine ilişkin düşünce ve yorumlarının diğer müfessirlerin aynı meseleye dair görüş ve değerlendirmeleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu araştırmada literatür taraması yöntemi kullanılarak başta İbn Kesîr'in *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm* adlı eseri olmak üzere araştırmamıza katkı sağlayacak diğer kaynaklardan istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kıraat ilmi, Tefsir, İbn Kesîr, Yedi harf.

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

III. Oturum / Session III : 12.00 – 13.30

SALON II

Gramer Kurallarından Kaynaklanan Farklı Takdirlerin Anlama Etkisi (Yâsîn 36/6. Âyet Örneği)

Zekeriya Taşkın* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Çalışmanın konusu: Kur’ân-ı Kerim’de çok anlamlılığın ortaya çıkmasına neden olan etkenleri genel olarak tespit ederek bu etkenler arasında yer alan gramer kurallarına göre yapılan takdirlerin anlama etkisini Yâsîn 6. örneğinde değerlendirmektir. Çalışmada, seçilen örnek âyetin muhtemel üç farklı yorumuyla beraber, bu âyetle bağlantılı diğer âyetlerin anlaşılmasında ne derece etkisinin olduğu ve hangi farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olduğu görülmeye çalışılacaktır. Önemi: Kur’ân’da var olan çok anlamlılığı doğuran nedenleri bilmek, bir âyet/kelimenin muhtemel anlamlarından hangisinin kastedildiğini ortaya çıkarmak veya muhtemel anlamlardan birinin daha tercihe şayan olduğunu tespit etmek hidayet rehberi olan bir kitabın (doğru) anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Yâsîn sûresinin sonraki âyetlerinin nasıl anlaşılacağı büyük ölçüde 6. Âyetinin nasıl anlaşıldığına bağlıdır. Amaç: Yâsîn 6. Âyeti hakkında farklı te’viller sonucu ortaya çıkan farklı anlamları ve bu bağlamdaki tartışmaları ortaya koyarak bu görüşler arasından birini tercih edip anlamı teke düşürebilmektir. Sonraki âyetlerin bu tercih edilen anlama göre nasıl anlaşılabilceğini göstermeye çalışmaktır. Yöntem: Öncelikle konuya yer veren eserlerden Kur’ân âyetlerinin farklı anlamlara gelme nedenleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Ardından belli başlı temel tefsir kaynaklarından örnek âyet hakkındaki görüşlere ulaşılmaya çalışılacaktır. Görüşler ve deliller değerlendirilerek bir sonuca varılmaya çalışılacaktır. Bu çalışmadan şu sonuçlara ulaşılması hedeflenmektedir: Kur’ân’daki bir kelimenin/âyetin farklı anlaşılması mümkündür. Allah, hitabıyla bir anlamı murad etmektedir; bu muradın ortaya çıkması için kastedilen anlamın açık, anlaşılır olması gerekir. Bir kelimenin/âyetin bulunduğu yerde muhtemel anlamlarından taşıdığını kabul etmek bir anlamın ortaya çıkmasını zorlaştıran bir durumdur. Bu durum anlamlardan birini tercih etmeyi gerekli kılmaktadır. Örnek âyette farklı anlaşılmaya müsait olan “mâ” harfi üç farklı şekilde anlaşılabilir. Bu ihtimallerden “mâ-i nâfiye” olan tercih edilip anlam ona göre verilmiştir. Bu tercih çoğunluğun görüşüne ve ortaya konan delillere daha uygun görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Anlam, Çok Anlamlılık, Gramer, Yâsîn 6.

*

ORCID: 0009-0009-6303-982X, ZekeriyaTsk14@gmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

III. Oturum / Session III : 12.00 – 13.30

SALON III

Tasavvuf Klasiklerinde Hâl ve Makamların Üçlü Tasnifi Ebû Nasr Serrâc Örneği

Ali Adam* / Selçuk Üniversitesi

Bu çalışmada, tasavvufun ilmî terminolojisini sistemleştiren sûflerin kavramlara yönelik üç aşamalı yaklaşımları, Ebû Nasr Serrâc'ın *Lüma'* adlı eseri bağlamında ele alınmıştır. Günümüzde tasavvufun ahlakî ilkeleri ve öğretim yöntemine ilişkin araştırmalar artış göstermiş olsa da mürid-mürşid ilişkisi tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Çalışmada yöntem olarak, tasavvuf kavramlarının anlaşılmasında önemli bir aşama kaydeden ve ilk kez üç boyutlu yapıyı ortaya koyan Muhâsibî'nin yaklaşımını takiben sûfler tarafından geliştirilen yaklaşımlar incelenmiştir. Bu bağlamda, akademik bir tez niteliği taşıyan Serrâc'ın eserinde tevbe, verâ, zühd, fakr, sabır, tevekkül, rızâ, murâkabe, muhabbet, havf, recâ, şevk, üns, itminan, müşâhede ve yakîn gibi terimlerin üç dereceli bir anlam formunda sunulması detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bulgularımız, tasavvuf terminolojisindeki 16 temel kavramın, farklı manevi düzeylere göre kategorize edilerek açıklanmış olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kavramlar "avam, mârifet ehli, havâssü'l-havâs" gibi sınıflandırmalar çerçevesinde değerlendirilmiş; ayrıca "mübtedîler, tahkik ehli, istiğna ehli" gibi manevi mertebeler ile "mukarreb, siddîkler, kanaat ehli" şeklindeki dereceler bağlamında ele alınmıştır. Bu analiz, tasavvufî kavramların derinlikli ve çok boyutlu bir anlam taşıdığını göstermektedir. Modern eğitimde ise kişisel gelişim, değerler eğitimi ve manevi rehberlik gibi alanlarda bu tasnif, bireyin kademeli öğrenme süreçlerini anlamak ve desteklemek için bir çerçeve sunabilir. Örneğin, başlangıç aşaması olan "mübtedîler" düzeyi, temel değerlerin kazandırılması ve disiplin oluşturma sürecini; "tahkik ehli" aşaması derinlemesine öğrenme ve uygulama süreçlerini; "istiğna ehli" veya "havâssü'l-havâs" düzeyi ise bireyin kendi potansiyelini tam anlamıyla gerçekleştirmesi ve topluma katkı sağlayan bir birey haline gelmesini ifade edebilir. Sonuç olarak, bu çalışma, tasavvufî kavramların derinlikli anlam yapılarını ve çok boyutlu sistematiklerini ortaya koyarak, tasavvuf öğretisinin hem bireysel manevi gelişim hem de öğretim yöntemi açısından önemini vurgulamaktadır. Ayrıca bu sistematik model, günümüz eğitim sisteminde kişisel eğitim programlarından değerler eğitimi müfredatlarına kadar geniş bir yelpazede uygulanabilir potansiyele sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Serrâc, Mübtedî, Mutavassıt(Havâs), Müntehi (Havâssü'l-Havâs).

* ORCID: 0009-0006-9820-8134, 224297001010@ogr.selcuk.edu.tr

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

III. Oturum / Session III : 12.00 – 13.30

SALON III

Peace in Rūmī's Masnavī Through the Lens of Galtung's Peace Theory

Mushfiq Shajahan* / Trabzon Üniversitesi

This research engages with the conceptual dimensions of peace as articulated in Rūmī's Masnavī, juxtaposed with the theoretical framework of Johan Galtung's peace paradigm. Galtung, a key figure in peace studies, whose delineation between negative peace, defined as the mere cessation of overt conflict — and positive peace, encompassing the dismantling of systemic inequities and the cultivation of justice — serves as the analytical lens. The study contemplates how Rūmī's reflections on spiritual teachings address sources of conflict, such as inner turmoil, religious disputes, and materialistic attachments on confront existential discord, theological divergences, and material entanglements, situating these within the broader metaphors of internal and external harmony with that of the peace concept of Galtung. Recognizing the interpretive complexity inherent in Rūmī's mystical poetics, the researcher situates his vision within the epistemological currents of contemporary peace theory. The significance of this examination lies in its potential to weave together the threads of sufi metaphysics with modern frameworks of conflict transformation, thus contributing to an enriched conceptualization of peace that transcends mere cessation of strife. Through a qualitative hermeneutic approach to the Masnavī, the study endeavors to extrapolate thematic resonances with Galtung's constructs, envisioning peace as an integrative process of ethical awakening and communal restoration. Anticipated findings posit that Rūmī's ethos—rooted in compassion, transcendence, reconciliation, and the aspirational archetype of the perfect human (Insān al-Kāmil)—articulates a vision of peace that remains perennially relevant. Ultimately, the research aspires to synthesize Rūmī's philosophical insights with contemporary peace discourses, advancing a holistic paradigm wherein personal enlightenment and structural harmony coalesce to nurture enduring concord.

Anahtar Kelimeler: Masnavī, Rūmī, Johan Galtung, Conflict, Positive Peace, Negative Peace.

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

III. Oturum / Session III : 12.00 – 13.30

SALON III

Müellif Sûfî Necmettin Şahinler'in Günümüz Tasavvuf Düşünce ve Uygulamalarına Yönelik Eleştiri Anlayışı

Emine Haldiz* / Trabzon Üniversitesi

Konusu, gayesi ve kendine özgün usûl ve terbiye metotlarıyla tasavvuf ilmi genelde İslam dünyasının özelde de Türk-İslam coğrafyasının millî-manevî hafızasını şekillendiren bir ilim olmuştur. Zühd dönemi olarak adlandırılan süreçte ilk zâhidlerin yaşantıları çoğunlukla dünyaya değer vermeme, cennete kavuşma, cehennemden hıfz, rızâyı ilâhî ümidi vb. hususlar etrafında şekillenmiştir. Sûfilerin bu tavırlar etrafındaki kavramları izah etme gayretleri neticesinde tasavvuf sistematik bir ilim haline gelmiştir. Bu ilmin ilk temsilcileri Kur'an ve sünneti esas alarak tasavvufu şer'i çerçevede bir hâl ilmi olarak tanımlamışlardır. Bu bağlamda cahil, istismarcı ve ehli olmayan insanların tasavvuf adı altında tedavüle soktukları yorum ve davranışlar bu ilmin gerçek temsilcileri/muhakkik sûfiler tarafından tenkit edilmiştir. Bu tenkit hareketi zamanla bir gelenek haline almış daha ilk dönemden itibaren Hâris el-Muhâsibî (ö. 243/857), Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932), Serrâc-ı Tûsî (ö. 378/988) Gazzâlî (ö. 505/1111) gibi muhakkik sûfiler, tasavvuf adı altındaki bazı davranışları ve düşünceleri eleştirerek iç tenkit olarak adlandırılan ilmî/fikrî bir mekanizmanın oluşuma öncülük etmişlerdir. Tebliğimiz; hakkında henüz akademik bir çalışma yapılmadığını tespit ettiğimiz ve aktif olarak ilmî çalışmalarını sürdüren Trabzonlu sûfî müellif Necmettin Şahinler'in günümüz Türkiye'sinde tasavvuf adı altında ortaya konan düşünce, davranış ve usullere yönelik eleştirilerini konu edinmiştir. Bölgemizin önemli simalarından biri olarak tasavvufa dair altmışa yakın eseri bulunan Şahinler, kendini ekberî ve melâmî olarak tavsif etmekte, bu perspektiften günümüzde yaygınlık kazanan bazı tasavvufî düşünce ve uygulamalara tenkit-tashiî bağlamında yorumlar getirmektedir. Bu eleştiriler genelde tarikatların sekülerleştiği, tarikatın muhayyer olduğu, özellikle klasik tasavvufî, mistik kavramlar yerine Kur'an'ı Kerim'in terminolojisi ile örneğin: sûfî kavramı yerine 'salihler', 'mukarrebûn', 'ebrâr' gibi lafızlar kullanmayı tercih ettiği gibi konular etrafında yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda müellifin eserlerinde; günümüz tasavvuf uygulamalarına yönelik eleştirileri Betimsel-İçerik Analiz Yöntemi kullanılarak incelenecektir. Ayrıca röportaj yöntemi kullanılarak Şahinler'in konuyla ilgili güncel yorumları anlaşılmalı çalışılacaktır. Müellifin tasavvufta iç tenkit geleneğinden ne kadar etkilendiği, günümüz Türkiye'sindeki tasavvuf düşüncesine eleştirisi ve Şahinler'in özgünlüğünün tespiti yapılmaya çalışılacaktır. Dînî/tasavvufî, ahlâkî boyutuyla toplumun şekillenmesinde geçmişten günümüze tasavvufta söz sahibi biri olarak müellifin tasavvufî düşüncelerinin analiz edilerek özgünlüğünün ortaya konulmasının ilmî/akademik anlamda alana faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Necmettin Şahinler, Sûfî, Trabzon, iç tenkit.

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 NİSAN SATURDAY

IV. Oturum / Session IV : 15.00 – 16.30

SALON I

XIII. ve XVI. Yüzyıllar Arasında İ'rabü'l Hadis ile İlgili Yazılmış Müstakil Eserlerin Nahiv Metodları

Elif Küçük* / Bartın Üniversitesi

İslam'ın yayılmasıyla birlikte farklı etnik gruplarla iletişim artmış bu durum arapçada dilbilgisi hatalarının yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Hadislerde bu hatalar Lahn teriminin içerisinde incelenmiştir. Peygamber efendimiz insanların en fasihi olarak kabul edilmesine rağmen bu meselenin ortaya çıkma sebebi hadislerin mana ile rivayet edilmesidir. Bu hataları tesbit etmek ve hadisleri sonraki nesillere en doğru şekilde aktarmak amacıyla bazı Nahivciler hadislerin irabıyla ilgili müstakil eserler yazmışlardır. Bu kitapları diğer hadis şerhlerinden ayıran özellik iraba yoğunlaşmalarıdır. Bu yüzden gramer kitabı özelliği kazanırlar. Hadislerin irabıyla ilgili ilk olarak Ukberi (ö. 616/1219) müstakil bir eser kaleme almıştır. İslam ansiklopedisinde Ukberi'nin bu alanla ilgili yazdığı üç tane eser ismi verilmiştir. Bunlar "*İ'râbü'l-ḥadîşin-nebevî*", "*İthâfû'l-ḥaşîş bi-i'râbi mâ yüşkilü min elfâzi'l-ḥadîş*" ve "*İ'râbü mâ yüşkilü min elfâzi'l-ḥadîşin-nebevî*"dir. İstanbul Üniversitesinin yazma eserler koleksiyonunda Ukberi'ye ait olduğu belirtilen "*İ'râbü garibi'l-hadis*" isimdeki yazma eseri incelediğimde, Ukberi kitabı isimlendirmedeği için farklı nüshaları inceleyen muhakkiklerin kitabı farklı isimlendirdiğini ve bu kitapların ufak farklılıklar dışında, neredeyse aynı içeriğe sahip olduklarını tesbit ettim. Bu alanda eser yazan diğer müellifler ve eserleri ise: Süleyman el-Yefrûni et-Tilimsânî'nin (ö. 625/1228) "*el-İktidâb fi garibi'l muvatta ve i'rabihî ale'l- ebvâb*" kitabı, İbn Mâlik et-Tâî'nin (ö. 672/1274) "*Şevâhidü't-tavzîh ve't-taḥḥîḥ li-müşkilâti'l-Câmi'i's-şahîh*", Bedreddîn İbn Ferhûn'un (ö.746/1294) "*el-'Udde fi i'râbi'l-'Umde*"si, İbnü'l Hümâm'ın (ö.861/1457) tek bir hadisin irabı üzerine telif ettiği "*İ'râbü kavlihî şallallâhü 'aleyhi ve sellem: "Kelimetân hafîfetân 'ale'l-lisân"*" adlı risalesi ve son olarak inceleyeceğimiz eser ise Suyutî'nin (ö.911/1505) "*Ukûdü'z-zeberced 'alâ Müsnedi'l-İmâm Ahmed*" adlı kitabıdır. İncelediğimiz kitapların yöntemleri genellikle aynıdır. Hadislerin irabları ayetler ve arap şiirinden şahidler getirilerek çözümlenmiştir. Kitapların yazılma amacı hadislerdeki ravilerden ve müstensihlerden kaynaklanan hataları tesbit etmektir. Bu çalışmanın amacı İ'rabü'l hadis ile ilgili XIII. Ve XVI. yüzyıllar arasında yazılmış müstakil eserlerin nahiv metodlarını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâğâtı, Hadislerin İrabı, İstişhâd.

*

ORCID: 0009-0007-5620-8336, eliftaskucuk@gmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 NİSAN SATURDAY

IV. Oturum / Session IV : 15.00 – 16.30

SALON I

İbrâhîm Nasrallâh'ın *Zılâlû'l-Mefâtîh* Adlı Romanının Yapı ve Tema Bakımından İncelenmesi

Laila Mahmoud* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Roman sanatı, bir kişi veya topluluğun başından geçen olayların kurgusal bir şekilde yazıya aktarılmasıyla oluşan bir türdür. Romanların incelenmesi, o mahsulü ortaya koyan kişinin duygularını, yaşantısını ve içinde bulunduğu toplumun çok boyutlu görüntüsünü ortaya koyması sebebiyle yalnız edebiyat değil sosyal bilimler açısından da önem arz etmektedir. Bu bağlamda Arap edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Filistin asıllı İbrâhîm Nasrallâh'ın *Zılâlû'l-Mefâtîh* adlı romanı gerek Filistin'deki hayatın gerekse yazarın başından geçen olayların bir kısmını yazıya aktarması sebebiyle tahlile değer bir edebî eserdir. İbrâhîm Nasrallâh eserlerinde genellikle Filistin sorununu ve Filistinlilerin hayat mücadelesini ele alan bir yazardır. *Zılâlû'l-Mefâtîh* (Anahtarların Gölgeleleri) adlı romanı bu çerçevede kaleme aldığı en önemli eserlerinden biridir. Yazar romanına isim olarak, kendi evlerinden ve öz yurtlarından sürgün edilen Filistin halkının önemli bir umut sembolü hâline gelmiş olan 'anahtar' kelimesini seçmiştir. Filistin edebiyatında, Filistinlilerin boyunlarına asıp ölünceye kadar taşıdıkları anahtarlar, silah zoruyla çıkarıldıkları evlerine ve yurtlarına bir gün geri döneceklerine olan umudun ve inancın simgesi haline gelmiştir. İbrâhîm Nasrallâh hem eserinin adında hem de satır aralarında bu sembolü ustaca ve etkileyici bir dille kullanmaktadır. Eserde romanın baş kahramanı olan Filistinli Meryem ve ailesinin İsrail askerlerince köyleri işgal edildikten sonra kendi evlerinden nasıl silah zoruyla çıkarıldıklarını, yaşadıkları zorlukları, gördükleri insanlık dışı muamelelere rağmen vicdanlarını yitirmeyip yeri geldiğinde bir İsrail askerinin hayatını kurtarmaktan çekinmediklerini ve kendi yurtlarında çadırda 'nasıl' yaşam savaşı veren mültecilere dönüştürüldüklerini çarpıcı örneklerle ve sade bir dille anlatılmaktadır. Gerek Filistin'deki zorlu hayata ışık tutması gerekse özgün bir kurguyla kaleme alınmış olmasıyla eser, gerçek hayatın edebiyatla kucaklaştığı kıymetli bir roman halini almaktadır. Bu çalışmada günümüzde hâlâ kanayan bir yaranın ve derin bir hüznün hikâyesi niteliğini taşıyan *Zılâlû'l-Mefâtîh*'in edebî tahlili amaçlanmaktadır. İncelememizin başında yazar İbrâhîm Nasrallâh'ın kısa bir biyografisi sunulacaktır. Ardından eser, zaman ve mekân unsurları yönünden incelenerek sonuç kısmında eserin edebî değeri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Roman incelemesi, İbrahim Nasrallah, *Zılâlû'l-mefâtîh*, Filistin.

*

ORCID: 0000-0002-9607-7971, leyla8683@hotmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 NİSAN SATURDAY

IV. Oturum / Session IV : 15.00 – 16.30

SALON I

Kemalpaşazâde'nin Tefsirinde İltifât Sanatı

Fatma Nur Ünal* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Bir sözde tekdüzelikten çıkmak, muhatabın ilgisini uyandırmak veya konunun önemine dikkat çekmek gibi amaçlarla beklenmedik şekilde şahıs, zaman ve üslup bakımından değişiklik yapmak olarak açıklanan iltifat sanatı belâğî üsluplardan olup erken dönem ve sonrası alimler tarafından incelenmiştir. Zemahşerî'nin "televvün hitabı" adını verdiği ve cahiliye Araplarının anlatım tarzı olduğunu belirttiği iltifât sanatı Kur'an-ı Kerim'de çokça kullanılmış olup Sekkâkî konuyla ilgili Kur'an'da birçok ince iltifat örneği olduğunu, bunları ancak usta ediplerin sezebileceğini söyler. Bu yüzden biz bu çalışmada Osmanlı şeyhülislamlarından Kemalpaşazâde'nin tefsirinde bu üslûbu ve kullanıldığı ayetlerde nasıl yorumlandığını incelemeye çalıştık. İltifât sanatıyla üzerine bir risalesi de olan müellif, tefsirinde çoğunlukla Zemahşerî, Beyzâvî, Nesefî gibi alimlerden faydalanan Kemalpaşazâde, yine Zemahşerî ve Beyzâvî'ye yoğun eleştirilerde bulunması, bu anlamda son derece özgün olup ilmî yetkinliğinden dolayı Osmanlı alimleri arasında Muallim-i Evvel ve Müftî's-Sekaleyn olarak isimlendirilmesi gibi hususlardan dolayı üzerinde durulması gereken bir alimdir. Kendinden öncekilerin görüşlerini olduğu gibi almayıp, onları sentezleyerek kendine özgü bir şekilde tekrardan yorumlaması, dil ve belâgat hususlarını merkeze alarak yazdığı tefsirini iltifat sanatı özelinde incelemeye karar vermemizde etkili olmuştur. Çalışmamız neticesinde bu meşhur alimin, iltifât üslubunun ayetlere kattığı anlam incelikleri ve yine bu üslup nedeniyle bazı ayetlerin anlaşılabilir görünebilen terkipleri üzerine getirmiş olduğu görüş ve açıklamalarını daha somut bir şekilde sunmuş olmayı umuyoruz. Osmanlı ilim geleneğinin en önemli simalarından olan bu alimin eserinin incelendiği bir çalışma olması hasebiyle çalışmamızın önemli olduğunu düşünüyor, kayda değer ve faydalı neticelerinin olmasını umut ediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Kemalpaşazâde, Tefsir, İltifât.

*

ORCID: 0009-0004-8683-1784, unalnur_fatma33@hotmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

IV. Oturum / Session IV : 15.00 – 16.30

SALON II

Sûrelerin Mekkî-Medenîliği Bağlamında Kur'an'dan İlk İnen Vahiy Tartışmaları: Fâtiha Sûresi Örneği

Ebubekir Çakıcı* / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Kur'an sûrelerinin nüzûl kronolojisini oluştururken başvurulması ve bilinmesi gereken en önemli hususlardan birisi de ayetlerin ve sûrelerin Mekkî ve Medenî oluşlarıdır. Bundan dolayı Kur'an nüzûlünün sırasını belirlerken Mekkî ve Medenî ayetlerin ne olduğunu bilmekte fayda vardır. Kur'an'daki Mekkî olan ayet ve sûrelerin Medenî olan ayet ve sûrelerden önce gelmeleri hasebiyle nüzul kronolojinde ayet ve sûreler birbirinden evvel emirde ayrılmaktadır. Böylece de Kur'an'ın nüzul sıralamasının belirlenmesi kolaylaşacaktır. Buradan yola çıkarak Kur'an ayetleri ve sûrelerinin Mekkî ve Medenî oluşları bağlamında tefsir ilmi tarihinde temelde üç görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan birincisi hicretten önce veya sonra oluşuyla ilgili hicretin baz alındığı görüştür. İkinci görüş ise ayet ve sûrelerin Mekke'de veya Medine'de inmiş olmasıyla ilgili mekânın baz alındığı görüştür. Üçüncü ve son görüş ise ayet ve sûrelerin indiği toplumdaki muhataplarına göre oluşuyla ilgili muhatapın baz alındığı görüş şeklindedir. Sûrelerin Mekkî-Medenî oluşlarının en başında da ilk inen vahyin ne olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Kur'an'dan ilk vahyedilenin ne olduğu noktasında da çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Müfessirler bu konuda Alak sûresi ilk 5 ayetin Kur'an'dan ilk vahiy olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bununla birlikte Müddessir sûresi, Fâtiha sûresi ve Besmele'nin de ilk inen vahiy olduğu yönünde görüşler ileri sürülmüş ve çeşitli rivayetlerle desteklenmiştir. Kuran vahyinin nüzûl sırasının belirlenmesindeki tek temel ölçütün rivayetler olamayacağını, ifade ve üslupların da bu noktada yardımcı olacağı görüşü yerinde ve bir o kadar da isabetli görülmektedir. Bu yazıda önce Kur'an sûrelerinin Mekkî ve Medenî oluşuyla alakalı görüşlere yer verilecek, ardından Fâtiha sûresinin Mekkî ve Medenîliği noktasında nüzûlü konu edinilecektir. Daha sonra da temel soruna çözüm teşkil etmesi bakımından ilk vahyin ne olduğu hakkındaki görüşler verilecek ve Fâtiha sûresinin ilk vahiy olup olmadığı noktasındaki görüşlerin değerlendirilmesi yapılacaktır. Böylece Kur'an vahyinin ilk döneminin nüzûl kronolojisine dair bir çözüm sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mekkî, Medenî, İlk Vahiy, Fâtiha.

*

ORCID: 0009-0000-6893-5310, cakici.ebubekir.7410@gmail.com

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

IV. Oturum / Session IV : 15.00 – 16.30

SALON II

İbn Kemal Paşa'nın Envârü't-Tenzîl Hâşiyesinde Belâgi Yorumları

Fatma Eren* / İstanbul Üniversitesi

Şeyhülislâm İbn Kemal Paşa, Osmanlı'nın yükselme döneminde yaşamış, çok yönlü bir alimdir. 300'e yakın eseri bulunan İbn Kemal Paşa'nın tefsirde mâhir olduğu bilinmektedir. Müstakil bir tefsiri bulunan İbn Kemal Paşa, Arap dilindeki yetkinliğini eserine yansıtmış ve lügavî yönü baskın bir tefsir kaleme almıştır. Tefsirle ilgili eserlerinden birisi de Beyzâvî'nin *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl* üzerine kaleme aldığı hâşiyedir. Müellif, hâşiyesinde sadece *Envâr* metnini şerh etmemiş, tefsir, fıkıh, hadis, kıraat, Arap dili ve edebiyatı açısından da zengin bir metin kaleme almıştır. İbn Kemal Paşa, *Envâr* üzerine yazdığı hâşiyesinde de tefsir eserindeki yöntemini sürdürmüş, yoğun bir şekilde dilbilimsel tahlillerde bulunmuştur. Lügat, sarf ve nahvin yanı sıra belâği yorumlara sıklıkla yer vermiştir. Bu tebliğ, İbn Kemal Paşa'nın *Envâr* üzerine kaleme aldığı hâşiyesinde yer alan Belâği yorumları incelemeyi hedeflemektedir. Hâşiye, *Envâr* tefsirinin Bakara sûresi 21 ve 91 ayetleri ile sınırlıdır. Hâşiyenin müellif nüshalarından istinsah edilen nüshalarda 41-50 arası ayetlerin eksik olduğu görülmektedir. Bu nedenle çalışma, hâşiyede yer alan ilgili ayetlerle sınırlıdır. Araştırmada ilk aşamada hâşiyedeki beyân ve meânî ilimlerine müteallik belâği yorumlar tespit edilecektir. Ardından bu belâği yorumların linguistik analizi yapılacaktır. İbn Kemal Paşa hâşiyesinde *Envâr* metni ekseninde belâği yorumlara yer verdiği gibi *Envâr* metninden bağımsız bir şekilde özgün belâği faidelere ve ince bir kavrayış gerektiren nüktelere yer vermiştir. 127 varak olan bu hâşiye içerik olarak oldukça zengin olup Osmanlı tefsir faaliyetlerinin önemli bir ayağı olan Tefsir hâşiyeciliğinin yakından tanınması açısından önem arz etmektedir. Arap Dili ve Belâgat alanlarında kitaplar telif eden ve bu alanda yetkin bir müfessirin hâşiye metni üzerinde aktardığı yorumların tespiti hâşiye edebiyatının özgünlük değerinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Hâşiye, İbn Kemal Paşa, Belâgat, Beyzâvî.

12 NİSAN CUMARTESİ | 12 APRIL SATURDAY

IV. Oturum / Session IV : 15.00 – 16.30

SALON II

Zemahşerî, İlmî Çevresi ve *el-Keşşâf* Tefsirinin Kaynaklarına Dair Değerlendirmeler

Yusuf Memük* / Marmara Üniversitesi

Kelam, hadis, fıkıh gibi ilimlerdeki geniş birikiminin yanı sıra özellikle Arap dili ve edebiyatı alanında otorite kabul edilen Zemahşerî (ö. 538/1144), Kur'ân'ın nazmını i'câzın en temel prensibi kabul ederek tefsiri *el-Keşşâf*'ta mu'ciz nazmın inceliklerini ve güzel yönlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu tefsiriyle Zemahşerî'nin kendisinden sonraki müteakip çalışmalara nasıl yön verdiği, tefsirde ne denli dönüştürücü bir rol oynadığı bilinmektedir. Müellif, i'tizâlî görüşleri, -surelerin faziletlerine dair- zayıf yahut uydurma rivayetlere yer vermesi ve ehli sünnete olan tenkitleri nedeniyle sünnî cenahtan yoğun eleştirilere maruz kalsa da tefsiri daima ilim erbabının gündeminde kalmaya devam etmiştir. Üzerine yazılan Şerh-Haşiye türü zengin literatür de bunun bir yansımasıdır. Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmi'u'l-beyân* tefsirinden sonraki en büyük tefsirlerden biri sayılan ve daha çok dil ve edebiyat yönüyle tebarüz eden *el-Keşşâf*'ta daha önce yazılan belli başlı tefsir, kıraat ve belâgat kitaplarından istifade edilmekle birlikte Ebû Ubeyde, Ferrâ, Zeccâc, Rummânî, Abdulkâhir el-Cürcânî'nin eserlerinin ayrı bir yeri ve önemi söz konusudur. İşte bu çalışma Zemahşerî'nin yettiği ortamı, etkilendiği isimleri, en önemlisi de *el-Keşşâf* tefsirinin kaynaklarını ortaya çıkarmayı, bunun da ötesinde *el-Keşşâf* ile erken dönem tefsir geleneği arasındaki ilişkinin boyutunu ortaya koyarak Zemahşerî'nin kendisinden önceki ve sonraki dönemler arasında ne denli önemli bir köprü görevi gördüğünün anlaşılmasına bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda kendisinden sonraki tefsir geleneğinde büyük izler taşıyan Zemahşerî'nin kendisinden önceki tefsir geleneğiyle olan bağlantısı daha iyi anlaşılabilir ve söz gelimi Brochelman tarafından ileri sürülen Zemahşerî'nin geleneğe çok az önem verdiği iddiası sorgulanabilecektir. Dolayısıyla bu çalışmada Zemahşerî öncesi ilim geleneğinin *el-Keşşâf* tefsirine olan etkileri konu edilmekte ve tefsirde gerçekleştirdiği gelişim, değişim ve dönüşümlerin ortaya çıkarılmasına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Kaynak.

* ORCID: 0000-0002-0959-6344, yusufmemuk@ibu.edu.tr